

ROZSNYAI DÁVID
NAPLÓJÁBÓL

Incipere bene, proficere melius, perficere optime a Deo sunt.

Conceptio humana nihil est, quam nasci miseria, vivere poena, mori angustia.

Charitas non est ea solum quae sua, sed et quae proximorum sinus quaerit.

Istenem segedelméből kezdettem e diariumot írni Konstantinápolyban, erdélyi háznál 1667 esztendőben, Mindszent havának 11. napján, le akarván írni török deákságomnak alkalmatosságával való bújdosásomat s azokban bokros nyomorúságimat, sokszor emberi elme szerint utolsó végemhez közelítő országos és fejedelmi dolgokban, szárazon és tengereken viselt bajos és kockás szolgálatimat s mint Isten tudnom adta, melyre is segítsen az, a kit senki sem segít. A nemes ország méltatlan alázatos szolgája és török deákja

Rozsnyai Dávid

A koldusból királyt, a rabból rectort csináló Isten, meg akarván az Erdély sokféle tűzét oltani, a sok szegényt megszánja és ad nekik egy istenfélő jámbor keresztény fejedelmet 1661 esztendőben: Apafi Mihály kegyelmes urunkat ő nagyságát, ki is noha a lengyelországi rakócziána siralmas expedíciónak alkalmatosságával nyert tatár rabságából csak akkor tájban szabadult vala, s a szenvedett tatár kéznek sanyarúságát recoquálván, nem örömet jó vala ki ebesfalvi czellájából iterata invitatióra is a török táborra; mindazonáltal sokak sok szép intésit, s hamúban ülő hazájának szegénységét megszánván, magát, feleségét és szép fiát Istennek ajánlván, Ali passa nevű török szerdárhoz mégyen, a Vásárhelynél levő török táborra. Holott is azon megnevezett vezéri embertől igen becsülettel acceptáltatik, és mivel már azelőtt nem sokkal

az erdélyi nagy rendeket Kemény János az országból mind kivitte, s magával Magyarországra kisépette vala, – nem vala majd mondani kit tégyen fejedelemmé a török. Valának csak ketten a nagy rendek közül: Apafi Mihály és Kassai Ferencz, kik is ketten sokáig disceptálódnak ott az török táboron a fejedelemség felett, mert egyik sem akarja vala felvenni. Elunván Ali passa haesitantiajokat, megriaszítja s mond: választatok ha választatok, mert majd választok én s felemelem vagy Kolozsvári Csepregi Mihályt, vagy az vásárhelyi bírót Szilágyi Csizsár Jánost, és akármelyikre ha én egyszer ráadom a titulust s a köntöst, meglátja a nemes császár, ki húzza le róla. Itt a mi kevés magyarink megijedvén, nem sokat orálnak, hanem mivel a szegény Kassai Ferencz igaz ratiókkal, nimia ventriculositással (mely majd mirum naturae vala) magát azon candidatioból enodalván, – a sors az Isten rendelésén áll, megesék a sors jámbor Apafi Mihályra, kit a vezér felkaftányozván, a jó Isten akaratjából fejedelemmé tőn. Itt mivel szűk vala az ember, keskeny vala az udvar is és gyakrabban az vásárhelyiek fogják vala az étket is, toldják vala az erszényt is, míg azután mind emberből s mind költségből lábra kapa az udvar.

Ali passa perfectis perficiendis, meghallá a Kolozsváratt levő német tábornak Montecuculi nevű generálja, hogy már a török fejedelmet tett Erdélyben, búcsuzó süveget írt Kemény Jánosnak, és ki dobol Erdélyből, velle együtt Kemény János is; de kimenvén nem nyugszik, hanem mind addig lamentál a németnek, míg egy kevés németet és horvátot nyer magának, a partiumból is holmi legényeket maga mellé gyűjtvén, egynehány ezered magával reá jó jámbor Apafi Mihályra, ki akkor Segesváron vala és in anno 1662 Januariusban obruálván Segesvár környékét, lenta obsidióval berekeszti az Isten választotta jámbor ifiú fejedelmet Apafi Mihályt ő nagyságát Segesvárra, kevés nagy ember lévén mellette, csak Kun István, ki hű és igaz generalisa vala ő nagyságának, Daczó János csíki kapitány, Nalácsi István hoptester, Bartsaiak és Csereiek közül is valának.

Ali passa Tömösvárrott commorálván, mindezek alatt az Erdélyből kiment török táborral meghallá, hogy az ő tette új fejedelmet Kemény János megszorította, arra nézve Kucsuk Mehemet passát postán küldi Erdélybe s fejedelemnek segítségére, ki éjjel nappal jövéen arról való szoros parancsolatja szerint, Kemény Jánosnak Isten megvakította, elszéledt hadának szemeláttára benyargal a megnevezett Kucsuk Mehemet

passa másfél ezred magával Segesvárra estve felé, mely kevés hadat, ha Isten szemeket be nem kötötte volna, csak némely része is Kemény János hadának, felgázolhatta volna.

Ezt megvizszik Kemény Jánosnak, hogy a kevés török segítség bement Segesvárra, hiszi is, nem is, sőt mivel az Isten elkészítette vala őket a veszedelemre, az igaz hír reportatorinak kinek orrát, kinek fülét vágatja el. Az érkezett török megtanulta volt Sándortól, hogy: nihil procrastinando feci, azon éjjel semmit sem aluszik, hanem mind a magával jött fáradt hadat, mind a mely török rész had azonkívül is Apafi urunk ő nagysága mellett hagyatott volt, úgy mint Ibrahim passát véle való kevés hadával elkészíti, és az urunk kevés magyarit is, (mely igen szép kicsiny vala) a fejedelemtől elkéri vagy viszi, kiknek is urunk ő nagysága a maga hű generalisát megnevezett Kun István uramat praeficiálja és a passával elbocsátja, felül említett Daczó János urammal együtt; ezek vivék ki legelsőbben is fejeket ketten ő nagyságáért a veszedelmes koczkára, valamint lészen a jutalom. Midőn azért Kemény János úgy álmadoznék, hogy a jött, de megfáradt török segítő, ratio ellen volna, hogy reggel mindjárt kijöjjön, ez non putammal elveszté magát, mert jó hajnalban a kevés török és magyarok Segesvárból kijönek és egyenesen mennek Kemény Jánosra, ki akkor szinte ebédelni akar vala Nagy-Szőlős nevű szász faluban, mikor szintén a tálba akarna mártani, hogy meghozák neki, hogy nem meszsze a faluban rendelt sereggel jó a török, késit elvétvén, éhen lóra kap, és megparancsolván, hogy az étket melegen tartsák, csak aval a kész hadával mely körülötte közel vala, a török eleiben kiállta. Nem várá a török azt, hogy Kemény János hadának vagy zsákmányra, vagy prédára kiosztott nagyobb részét convocálja, hanem sebes impetussal rajta lön Kemény Jánoson és hadát elgázolván, magát gyalog ejtvén, mikor asztalnokja: váradi szegény Gyulai István, hű szolga, urát maga lovára akarná ültetni, s ő gyalog maradni, a török ott éri, és az asztalnoknak fejét vészik, maga Kemény János úgy eltapodtatik, hogy maig sem tudatik sem feje, sem tagja hova lött. Elesésinek helyire egy kis oszlop rakatik emlékezetre, mely ma is fennáll.

Itt a Kemény János fia Kemény Simon a véle volt urakkal s vert haddal Magyarország felé kikullognak, exceptis Gabriele Haller et Joanne Betlen, mert ezek ketten nem menének többször ki hazájokból, hanem Görgényben szaladának, honnét aztán csak hamar Apafi urunk ő nagysága hűségére állanak.

Megszabadítván Isten jámbor urunkat halálos ellenségétől, jól lakék a török a szőlősi lével, és megíván borát, eltévén a poharát s minden tábori apparatusát Kemény Jánosnak elnyervén, igen szép prédával Kutsuk passa és Kun István Isten adta örömmel menének be Segesvárra, urunkhoz ő nagyságához, holott sok ideig nagy örömben lőnek.

Ez idők táján jó hívei iránt szép jószággal ajándékozódott vala urunk ő nagysága és tiszt osztoztatással is, Kun Istvánnak az hunyadvármegyei főispánságot, Daczó Jánosnak a csiki jókapitányságot, Haller Gábornak Balásfalvát, Örményest, Bethlen Jánosnak Teremit, Barcsai Mihálynak Porumbákot, ugyan Kun Istvánnak Alamort, Cserei Györgynek Mártontelkét, Jenei Miklósnak a postamesternek Fogarásföldin Alsó Szombatfalvát.

De interim első hívei közül Zólyomi Miklóst, hol kik susurratiójára megfogatta vala, melyet noha azután maga is megbánt vala urunk, de a török sem hagyá szóttalan, azt izenvén: miért szomorítja olyan nagy ember szívét, és noha ez farkavágása Zólyominak begyiben vala, de mégis ugyancsak subsistál vala, hogy a nullánál alábbvalók belőle csufot ne csináljanak, annál inkább ha urunk ő nagysága azon nagy urnak tisztit, hunyadvármegyei főispánságát el ne vegye.

Ez a rabságból megszabadulván, sógorának az öreg Rédey Ferencz uramnak ő nagyságának kezességén, (ki is azelőtt két vagy három esztendővel Medgyesen fejedelemnek választott vala) mint igen laesa és injuriata persona Várad felé beszökék Törökországba, és onnan beméne a portára lamentálni. Mely rossz dolgot csinálók, mikor házoknál szélesen nyujtoznak s nyugosznak vala, akkor jámbor urunk búsul s izzad vala s hátha költ is vala. Ezt itten ebben hagyván, redeálok promotióm origójára.

1663.

In anno 1663. diebus Aprilis, mikor urunk ő nagysága Kucsuk Mehemet passával Segesváratt laknak vala, az idő tájban kiállván én is az scholából a mit eleimtől maradtból s a sok tutorok agyari közül kikaphatok vala, költöm s pazérlom vala; mely is szerencsémre elfogyván, a szükség nyakon köte s udvarhoz vűn Segesvárra. Itt vala Csepregi Mihály uram, ki is az időben urunknál ő nagyságánál igen benn vala, mert ő nagyságának creáltatásától fogván adlatus lévén, egynehány

ízben (kivált Törökországban) követségbe is expedíáltatott vala, ez igen serény és ilyen öreg ember vala, szolgálatra vala nyughatatlan és szegények mellett a maga költségén is megszólal vala, engem Segesváratt meglátván s szállására híván, jelentém ő kegyelmének, hogy én is szolgál akarnék lenni. Mivel pedig Kolozsváratt scholában jártomban sok idők alatt esmért vala: annál is inkább járúlván ezekhez a nagy becsületű és tisztességű püspök Veresmarti Gáspár sógor uram ő kegyelme véle való correspondentiája, nagy kedvvel vállala promotiómat, melyet mig admaturála, körülötte commoralok vala; úgy néhány napok telvén monda: édes öcsém gondolkodtam felőled a mint Istennek dicsősségesebb, kegyelmes urunknak hasznosabb, mind pedig magadnak jövendőben előmenetelesebb lehetne. Én ezt eddig megköszöném s monda: im édes öcsém urunknak ő nagyságának s országnak török deákja nincsen, ha kedved van hozzá, megjelentjük ő nagyságának. Mondék: én uram, azért jöttem, hogy Isten után kegyelmed tetszésit kövessém, ha Istennek és kegyelmeteknek úgy tetszik reá állok. Itten ő Gilányi Gergely uramhoz méne és ott felőlem beszélvén, engem ismét mind ketten vexalni kezdének, és több beszéd után mondának, kiváltképen Gilányi Gergely uram hoszas declaratióval élvén, hoza elé egynehány török deákot s közelebb a csak nem régen megholt Bethlen Gábor török deákját Majtini Andrást nevezé, kit én is esmértem és exaggeralá, mely épületes hivatal volna.

Lévén azért Gilányi Gergely uramnak ő kegyelmének is kedves embere a megnevezett sógorom, Veresmarti Gáspár uram, felmenének Csepregi urammal urunkhoz ő nagyságához és ott referálák ő nagyságának dolgomat, inculcálván bő szóval ő nagyságának mely szükséges volna ő nagyságának és az országnak a török deák, melyet ő nagysága örömet admittála, mert török deák az országban nem vala, és ha vagy török császár vagy tatár hám, új fővezér vagy budai vezér vagy egyebűnneen költ török levél jó vala, a török deáknak nem léte miatt Molduvában, Havasalföldiben, Lippára, Váradra hová hordozván az ő nagyságának szóló török levelet költséges nyargadással, titkait ő nagyságának előbb mások tudják vala meg, annál inkább semmi arcanumat ő nagysága (mikor úgy kívántatik vala) immediate a megnevezett méltóságokhoz nem suggerálhat vala, hanem mások szájával kinszerítettvén élni, sokszor a nagy dolgok nem elé haladnak vala. Itt a dolog Isten igazgatásából külömben megforra, csak a parancsoltaték, hogy

reversálist adjak, hogy máshoz nem hajlok, melyet sietve megírok említett Veresmarti Gáspár urammal ő kegyelmével, ki is mindjárt felvive és íra mellettem mind Gilányi Gergely uramnak, mind Csepregi Mihály uramnak hogy török deákságra hittessenek, mert ő nagysága meg nem családokzik bennem; a minthogy én Segesvárra érkezvén, beadók Gilányi Gergely urammal és Csepregi urammal a reversálist, felmenének a fejedelemhez, végképen concludálván irántam és manusomat megnevézvén, a hűségre megesketének. Itt már bizonyos lévén dolgomban, búcsuzni atyámfiához rugaszkodom, kik között nem sokat temporizálék, mert az ország adója induló félben lévén avval kell vala járnom. Búcsut vevén azért atyámfiaitól diebus Aprilis 1663, udvarhoz menék, és említett promotiom által költséget sollicitálék, de mivel a bennlakó török miatt igen exhauriálódtak vala ő nagyságok, s még igen új is vala a tárház, de praesenti a magáéból sem adhat vala, hanem akkori praefectus Vizaknai Péter deák uramnak committalá ő nagysága, hogy mind nekem, mind a másik ifjúnak Brankovics György uramnak (mivel kettőnket küldének tanulni) száz-száz tallért adjon ű kegyelme tanuságunkra, anticipative míg többet küldhetnek. Elindulék azért Daczó János urammal a főkövettel az udvartól Szebenbe, mivel akkor oda gyűjtötték vala az adót, a minek szerit teheték vala, elérkezék ugyan oda az akkor leendő kapitihá háromszéki Jankó Péter uram is, és Szebenben egynehány napig mulatván, 8-va Maji megindulánk Szebenből a csonka adóval, le Vaskapu felé, de nekünk a pénz szűk volta miatt 40, 40 tallérnál többet nem adának, minek is egy részét mind kettőnek conservandi ergo, az én turbámba tettük vala pénzünket; a követ kísérő székelyi ellopák az útban, mi eléggé sopánkodánk előkereséséért, de nagyobb része comitivájának szombati székelyből állván, a mint félnek vala, tallérait is csak ugy sitalák és noha már csak eddig is két rendbeli kár ért vala, szomorú consequentia praemissorumnak vélvén, a szokatlan úthoz kedvetlen valék, mindazonáltal Istenben bízván, mendegélek vala. A 40000 tallér csonka adóval Hunyadvármegyében érkezénk, és elég bajjal a megáradt Strigy vizen általkelénk mi a pénzes szekerekkel, de a követ sógorához Kendefi Gábor uramhoz divertala vendégségben Boldogfalvára, honnan másnap visszatérvén, szép kalácsokat hozza az útra. Isten hírivei neki fogánk Vaskapunak és hunyadvármegyei uraimék közül felesen kísírvén bennünket mind az erdélyi határig, ott készen vár vala bennünket a karán-

sebesi Topuz aga, és becsülettel köszöntvén excipiala. Innen hunyadvármegyei uraimék megtérvén, a törökök bekísérének Karánsebesbe, és ott hálánk. Másnap megindulánk és menénk hálni Lugosba, Lugosból harmad napra jutánk Tömösvárra, holott vala Ali passa azzal a táborral a mely Erdélyben vala akkor, mikor Apafi Mihály urunkat ő nagyságát fejedelemségre emelé a m. vásárhelyi és nyárádtői síkon. Tömösváratt találók Haller Gábor ő nagyságát, ki azelőtt egynehány holnapokkal a fejedelemtől és országtól Ali bassához küldetett vala követtségben, kinek is ott a töröktől tisztességes praebendája, másfél ezer oszporája jár vala napjában, mert felesen volt népe, melyet szóztalan nem is állhatott a passa ezt mondván: harczra kevés, követésre sok. Ugyan ott Tömösváratt találók Baló László és Pünkösti György uraimékat is, kik is egyszer is, máskor is expediáltatván újabb occurrentiákkal a megnevezett ott comoráló követ úrhoz, vagy adhaerens követek vagy valának ezek is. Mivel in recenti dignitate nem valának tartalék nélkül.

Ezen esztendőben indulván portáról a fővezér Köprüli Ahmed passa a német ellen, mig ő a portáról Nándor-Fejérvárra érkezék, mi addig Tömösváratt múlatánk; interim Ali passa nagy haraggal megparancsolá az adóval ment követnek Daczó János uramnak, hogy az adónak elmaradt résziért mindjárt küldjön, és éjjel nappal hozzák, mert különben nem lesz egészséges darab adóval menni a török vezér eleibe. Mi mindazonáltal, ha mint felenkint is, ugyancsak felkelünk és elmenénk Ali passával együtt Tömösvárról, és Szelüm Kamin [Zalánkemén] nevű török városnál (a mely is tul a Duna-parton vala) általvezénk a Dunán, Betskereket jobb-kézre hagyván, de elég bajjal, mert a vizek mindenfelől megáradva lévén, a Duna körül a szakadékok igen kivetettek vala, itt lemenvén a Duna tulsó partján, amaz híres, neves vitéz, jó magyar apánknak Hunyadi Jánosnak kedves lakó, s meghaló helye mellett, gyönyörű helyen, a Duna magos partján, Duna s Száva két nagy viz között, szép tágasságu mezőn situáltatott Zemplin pusztá vár és város mellett elmenénk és Nándorfejérvárra a Száva hoszú hidján általkelvén, bemenénk, melyeknek a közü csak annyi, hogyha a nándorfejérvári ablakról perspectivával átnézesz, a zemlini ablakban alkalmasint megismerheted az embert.

A ki ezt a két helyet, és azoknak circumjacens situsát considerato oculo perlustrálja, nem tudom, hogy téssen különb-

séget az hely-é király-gyönyörúségre kívánatosabb, vagy azon dicsőséges helyen megholt s említett fejedelemnek halála károsabb-e.

Mi Nándorfejevárvan (szállás adatván a ráczok utszájában) a városon megállapodánk, Haller Gáborral mind egy tractusban levén, de a fővezérrel nem lehetünk szemben az adónak hiányossága miatt, hanem subsistálánk, és várjuk vala annak elmaradt részét, mely mivel késék, mi a dirib-darab adóval ott maradánk, s a fővezér elmene, útját continualván Budafelé, Eszéken megállapodván, az alatt, hogy ott múltatna, elviteté közülünk Haller Gábort Nándorfejevárról, mely dolgon mi sokképen scrupulisalunk vala, mert ki azt hiszi vala közülünk, hogy megölik, s ki azt, hogy fejedelemmé teszük; ehez közelebb járt volna, ha az urunkat crealó Ali passa akkor ott ne légyen a fővezér mellett, mert meg is kaftányozták volt igen tisztességesen, de ez a passa reá menvén a fővezérré, földig csepülte Haller Gábort a fővezér előtt, mindennel asserralván, hogy Haller Gábornak csak egy czédulájára is harmincz ezer német mindjárt talpra áll. Ez oly fészket vert a fővezér elméjében, hogy azután csak az alkalmatosság vala hátra eloltására.

Elérkezék Baló László uram is az adónak fele elmaradt részével Nándorfejevárra, honnan mi is felszedők a lepet, és menénk mindnyájan az egész adóval és követtel a fővezér után, kit Eszéken érénk, és mivel ő is siet vala Buda felé s mi is ki egy, ki más felé, csak hamar szembe lőnk vele, s mondánk a mit mondhatánk, s csinálánk elég új dolgot s rosztat, mert a fővezér a pénzt felolvastatván, nem vevé ugy ki kezünkől, de ily novisatiok lőnek, valamenyi minister, kiváltképen nevezetes, a fővezér körül szokott lenni, csak egyet sem contentálánk mi azzal az ő régi quantitasa solenniumával, mely eddig observáltatott, hanem vagy hogy hamar haza nem szaladhasunk, ettől félve, vagy hogy az új fejedelemnek új ellenségeket gyűjtünk, attól tartva, minden minister ajándékát felette nevelők, melyet a következőknek tanulságokra im lejegyzék: Legelsőben is a fővezér főtihajának (mely főhomp mestertészen) járt ab antiquo egy fedeles aranyos kupa csak és nem egyéb; mi 300 imperialis tallért peraddálánk. Imper. tallér nro.....300

A réz effendinek is hasonló egy kupa járt és nem egyéb; mi itt is kétszáz imperialis tallért superaddálánk, imp. tall. nro.....200

Ez a főcancellarius, ők réz effendinek hívják. A csausz passának, mely udvari kapitány, olyan egy kupa járt csak és nem egyéb, mi ennek is kétszáz imperialis tallért superaddalánk, imp. tall. Nro.....200

A bas teskercsinek, mely fő conservator, járt eleitől fogva ezer osporája és nem egyéb; mi ezt tizenkét ezerre nevelők, mely tézsen tall.....100

A kutsuk teskercsiknek járt azelőtt ötszáz oszporája, mi ezt hat ezerre nevelők (ez vice conservator) teszen talleros nro.....50

A kaputsilár tihajának, ki vicehopmester, járt azelőtt ezer oszporája, mely erdélyi 15 forintot tézsen, egyéb semmi sem, mi ezt is ötven imperialis tallerra nevelők s még e mellé egy kupát is.

Ezek újjulának legelsőben látomra, kik ellen noha contendála a követ, hogy nem ad többet a régi formánál, de nem lön haszna, mert azt objiciálák a leírt ministerek, hogy nem most kezdődik, hanem tavaly is így volt a portán, és így mivel a követ haza sietve nem lön idő hozzá hogy efféle nova praetensio iránt követ úr principálisának rescribálhasson, hanem csak praestálók, és így akár ekkor, s akkor a ministerek allegatumi szerint azelőtt való esztendőben kezdődött légyen, csakugyan urunk ő nagysága idejében csúszta be, elég kárára a szegény hazának, elég kárára s derogamenjére vagy a fejedelemnek, vagy az interessatusoknak. De úgy hiszem, mind két rendbelieket vigyázatlansággal fogja culpálni a következő idő. Vannak többen is, melyek is contra antiquas invalidarunt consvetudines, azokról, ha Isten engedi, alább szólok. Itt a követ haza kéredzék, s el is bocsáták, de nem köll vala haza jőni, mert minekünk levén inkább bőrünkben járó dolog mintsem a törököknek, a régi canonoknak observálására, tulajdon magának a császárnak kell vala az adót praesentálni, és ott quae erunt agenda a fővezér annuentiájából agalni, de haza sietvén, mi innen megszakadozánk, mert a követ haza méne Erdélyben; a kapitihá Jankó Péter, az adóval kísérő törökök rendeltetvén melléje, Drinápolyban méne, mert akkor mind hadakozásban Európában lévén dolga, a szokás szerint abban a külső és kisebbik székben lakik vala.

Itt a kapitihát az adónak beadásában azon becsülettel látja a császár, melyet szoktak tenni a főköveteknek, és egy néhány napok alatt a főköveteknek járnai szokott reditussal élvén, minekutána magát a kapitihaságban stabiliálta volna,

azoknak proventusaira redeála és tisztí szerint a császár mellett resideála, a míg meg nem futamoda, melyről alább.

Eszéken egymástól elszakadozásunk előtt a császár főtolmácsa Nikazius Panajota közönségesen a mi erdélyi magyarinkkal beszélgetvén, azon kéri vala mindnyájunkat, hogy egyenlő akarattal egyikünket (kik tanulni mentünk) hadják ő mellette a fővezér táborán, mivel a fővezér de praesenti Magyarországon hadakozván, ha vagy levél vagy nyelv intercipiáltatik, olyankor neki szükséges lészen a magyar deák, mely forma a fejedelemnek is haszon, azon deáknak előmeneteles lenne. Ezt a mi magyarink kapva kapák és noha ex thesi is reám célóznak, de más ratióval is csak nekem kelle subealnom a tábori sanyargatást, mert én még ekkor a török nyelvet nem szólhatván, nem vala kedve az adóval a portára menő kapitihának, hogy ebben is kedvét szegje a császár főtolmácsának. A másikat pedig Brankovits Györgyöt, mivel ex natione rácz vala vagy oláh és Jenő... huzalkodott volt fel örömet maga mellé vevé és portára vivé, hogy ott mellette maradjon és tolmácsoljon. De nem sokáig tolmácsoskodék, mert szegény Jankó Péter uram, akarván vagy jóakarókat, vagy inkább bor-ivó barátokat szerzeni, kiivá szegény magát a világból, mert többi közt vendégeskedvén s ivó-társai eloszolván, maga igen ittason lefeküdt, és szolgálái reá nem vigyáztván, szájjal a párnába fordult s ott fulladott meg, sok vért is túrván szegény, mivel lefekete előtt ugyanakkor a grádicsról hanyat homlok le is esett volt, mely grádics is jó magas lévén, a midőn mi is oda érkezőnk, sokszor fáradtam meg rajta. Itt már én a közönséges conclusum szerint a császár megírt főtolmácsa mellé applicáltattam, mert a táboron a fővezér mellett kapitihánk nem lévén, erre nézve is örömet melléje adának, ki is mihelyt melléje vőn, mindjárt török forma ruhában igyekezett járattatni, és hajamnak is nagyobb részét (mivel nagy hajjal mentem vala Törökországba) elnyíreté, ezt mondván: a ki a törökökkel táboroz egészségesebb, úgy megnő az ismét, de ha a nyakán mediat vágnak nem forr meg. Megindulánk a fővezérral Eszékből és azon az hires hosszú hidon mely itt Eszéknél a Dráva parton kezdődvén, annak kivetésének széléig (mely majd tart fertálymértődig) általkelének nagy csetepatéval. Ezen az hidon egy széltiben két szekér s azok mellett egy lovas elmehet s mindezekon kívül kétfelől igen szépen s erősen megkarfázták vala. Mi pedig egyenesen tartván a török táborral Buda felé, addig nevezetesebb helyeken ezeken mentünk által:

Bátaszeg, Baranya, Tolna, Mohácson, ennek igen szép situsa van, nagy széles mező, de nekem sem vala szerencsés mint a szegény Lajos királynak, mert a mely igen igen rút, sáros patak ezen planitiesnek közepén van, a melybe is veszett a szegény megnevezett király, azon a két hidon a melyet akkori szükségre rajta csináltattak vala, midőn igen igen nagy tolongással kelnék által, annyira megszorítottam vala, hogy ugyan felemeltetni éreztem magamat lovastól. Azon szorulásban szép ezüstös kardomnak maroklatja egy török tegezbe akadván, hirtelen kisuvada, a földre esék, de leszállanom érette lehetetlen vala, hanem hogy megmaradhassak, annak ott kellett maradni, s úgy menék el üres tokkal Budára. A budai vezér igen szép seregekkel jött vala ki a fővezér eleibe, a pedig számos is vala tizenöt-tizenhat ezerig való, ha nem több; és megszállván a fővezér Buda alatt, alól Budán a Duna parton egynehány napokon ott subsistalánk, míg sok consultatiók után megjöve, hogy merre csapjanak. Itt olyan hírt költének, hogy Győrt szállják meg, mely vagy csak praetextus vala, vagy ha való volt, azután a Forgács Adám érsekiujvári generális, és ugyan ott levő német commendans zörgölődések rontá el. A míg Budán valánk Haller Gábornak a felső várban adtak vala szállást, annál az utolsó magyarnál, kinél ott több már (ott lakos) nem vala, Buda török kézre esésétől fogva, a többi mind elhalván, csak ez az egy maradt vala, és mind az egynek életéig azon privilegium tartott is, melyet adott volt szultán Szolimán császár akkor mikor a németet belőle kiverte, az ottan megmaradni akaró magyaroknak, a templomát is birta ez az egy magyar, és a harangozás is meglőtt kétszer napjában, a cultus is a templomban, hova a ministeriumra az ó budai pap járt be minden impedimentum nélkül, ki is sine posteritatus deficiált. Ennek felső házában vala Haller Gábor szálláson; holott laktában hozák meg, hogy a fejedelem örményesi jószágát tölle elvevén, Bánfi Dénesnek adta, mely miá igen nagy tribulatióban vala, kivált hogy követségben idegen országban léte alatt kellett jószágában megszomorítani, rá is ira igen mind urunkra mind az országra, melyet velem parialtata. Budáról a fővezérrel megindulánk Csan-bég [Zsámbék] felé, és harmad napra Esztergom alá szállánk. Ez igen szép és híres hely kiváltképen az archi-episcopatussal, ennek szép planitiese épen Tataig ér; itt lakánk helyben mind addig, míg az Dunán az hid elkészüle. Itt commorálván az alatt a fővezér felméne a várba, perlustrálni azt a híres helyet, kivel mi is az urammal

az főtolmácsal felmenénk és eljárók; a templom vala kiváltképen memorabile, melynek belől, az oldalán körül Thomas érsek vala igen nagy betűkkel írva.

Ez az Esztergom igen híres vár, termés kősziklábúl álló, jeles kerekded hegyes csúcson áll a Dunaparton, melynek oldalán alól viz partig fekszik a városa, ez is osztán kétfelől a fogva a várhoz ragasztva kőfállal van befoglalva vagy kerítve.

Vesztett volt a vár [Érsekújvár] alatt 3000 jancsár, melyet valóban szégyenlenek vala, látván mely kevesen voltak benn. A feladás után a jancsárság a bástyákat megülvén, az utczákon félve járnak vala, a többi tartván valami földben ázott csalárd-ságtól, mely iránt egy néhány nap után securitást vevén, a fővezér, is eljára a várat, hol mindenütt az urammal jelen voltam.

Itt másként jól járánk, mert a várban sok bor maradt volt, melyeket a fővezér mind az úrnak ajándékoza; belőle egy egy hordóval, a többit mind a maga szükségére hagyá, noha addig nem ivánk belőle, míg az oláhokkal meg nem kóstoltatók.

Ez obsidio alatt bűzbe keveredvén a török cancellarius Sami Zade effendi, hogy a németektől alattomban pénzt vett föl, őtet megfojták, melynek azután nyoma nem lévén, némelyek megbánták, de már régen megfuladt volt. Ezek után azon kezde gondolkozni a vezér, egész Magyarországot, hogy tehetné magáévá, urunkat [Apaffi Mihályt] imaginálván erre hasznosabb interponendusnak; minden embere s minden levele által szaporán kezde hivatni, hogy in praesentia arról titkosabban conferálhasson. Nagy kísértet lőn ez a második tatárkézből kiszabadulása után, melytől mind elvonogatja vala magát urunk, ultimarie egy Muharrin tihaja nevű igen nagy embert Ali bég mellé adjungálván, nagy titkos instructióval bocsátá őket, megparancsolván, hogy el ne hadják, hanem elhozzák urunkot magokkal. Ez expeditiókor mondá a főtolmács uram, hogy írjam meg urunknak, hogy keresztyénségire assecurálja urunkat, semmi gondja nem lészen ha eljő, sőt stabilialódik fejedelemségében, secus a nélkül fog maradni, mivel azért is hivatja a vezér, hogy ne közönséges szerdár, hanem az ő creaturája legyen a fejedelem. Szintén akkor urunknak egy Körösi Nagy István nevű szolgálja érkezék levelekkel hozzánk, melyekben mind az uramat, mind Haller Gábort kéri vala, hogy csinálják le a vezér elméjét, hogy ne kellessék urunknak oda jönni, nékem is írt vala ő nagysága, hogy mint köteles szolga írjam meg igazán és titkon, ha értettem, miért hivatja a vezér, és ha eljő, kell-e

félni vagy nem? s ebben való sinceritásomért egy udvarházat, 25 ház jobbágyot ígére ő nagysága, csak candide feleljek meg szolgálatomnak, mely iránt Istennek tartó lelkem szerint azt irtam, valamit legjobbnak láttam az ő nagysága javára, de a jószágot nem láttam eddig, noha azután is, sok izben assecurált ő nagysága többről is. Megindulván azért ő nagysága, érkezik Budára.

Budán, mivel beteges vala ő nagysága, harmadnapig mulata, megferedvén abban az ott való híres ferdőben, mely igen szép is, az város végén vagyon napnyugot felől, az szőlőhegy alól jó ki, s az ország útja alatt foly arra az szép ferdőhelyre, mely mindjárt az úton alól vagyon az Duna felől. Innen ő nagysága megindulván Csán-Bég felé az Vértes híres erdején által Esztergomba, ott által az Dunán levő hídon jó darabig, azon a harcz helyen jödegele ő nagysága Szögyén felé, a hol Forgács Ádámot az előtt nem sokkal megverték vala.

A mit eddig alig hiszen vala az fővezér, már látván szemével, hogy közel ő nagysága az török táborhoz, parancsolá az fővezér az csausz basának (mely az császári udvarban, udvari főkapitány), az moldvai vajdának Dávisának és havasalföldi vajdának Gregoriusnak, hogy igen szép rendelt seregekkel az erdélyi fejedelemnek elébe mennjenek ki, de az moldovai Dávisa itt magát beteggé vagy tevé, vagy vala, nem mene ki, hanem hadait adjungálván az havasalföldi Gregorius vajda mellé tisztességes török és oláh seregekkel obviálák ő nagyságát az mezőben az csausz basa és az vajda, és ott ő nagyságát tisztességesen köszöntvén, az maga lováról leszállíták és ülteték arra az öltöztetett lóra, melyet az fővezér küldött vala ki az csausz basától ő nagyságának, mely szürke vala, vezéri módon felöltöztetve. Itt mi ennél messzebb mentünk vala ki ő nagyságával és minekelőtte ő nagysága az török táborra érkezett volna, elébb instruálók holmikról, az uram az főtölmács izeneti-ből. Szegény Haller Gáborral ő nagyságával mendegélve az uton, ekkor mondja vala több szavai között, hogy soha bizony ő nagyságának ezer talléra egyszersmind nem volt; melyen én igen álmélkodom vala: de bezzeg (in parentesi legyen mondva) esze vala ám ennek az embernek, bizony talám prae ceteris omnibus Transilvaniae primatibus, melyet az török portán is sokan így hisznek vala. Ez az ember vala az, ki deákkal elegyített magyar, s magyarral czimborált deák beszédet nem igen szeret vala, imperfectusnak, sőt igen erőtelennek tartván ő azt, mind a két nyelvben, a ki mind mixtim

beszél vala. Ő pedig magyar is jó vala; s deák is oly, kihez comparabilis az első rend közt Erdélyben nem vala akkor.

Török, magyar és oláh trombiták, dobok harsogása s zengése alatt bekisértették ő nagysága az török táborra az fővezérhez, sűrűn állittatván egymást érőleg egynehány rendben az kápás jancsárok, egész az fővezér sátorától fogva nagy messze az tábor piacznán, tombolván, tapsolván az törökök, hogy még az erdélyi fejedelem is udvarhoz jár hozzájuk.

Itt nem jó instructori lőnek az fejedelemnek egynehány dologban, noha maga is infelix vala ő nagysága in capienda dispositione. Elsőben, mert nem kell vala ő nagyságának az fővezér sátorának külső kerítésén kívül az boncsakoknál, azaz lófark zászlóknál, lováról leszállani, a hol az közönséges főrendek szoktak lovakról leugrani; mert azt az kerítést azért huzták vala jól kétfelé, hogy mind lovastól azonáltal kell vala ő nagyságának menni, be épen a métáig az tornác sátorának külső csepegésen belől, mingyárt hol az kerevetnek szélénél szék tétetett vala le, hogy mikor ő nagysága leszáll az lóról, ne az földre, hanem az székre szálljon lábával, holott is szokott az fővezér is lóra ülni, és arról leszállani; eddig terjesztették vala itt az mi becsületünket; de mi magunk harapánk el benne. Melyen az fővezér fő hopmestere igen csudálkozik vala; mert az fővezér parancsolatjából, azon letétetett széknél, határnál várja vala az fejedelmet, hogy igen tisztességesen excipiálja ő nagyságát azon főhopmester.

Ezen az külső palota sátorán általmenvén ő nagysága, előtte megyen hopmester formában, ugyan az fővezér fohopmestere Ibrahim bég, ki natione bosnyák vala, és igen emberseges ember és bevezeté az fejedelmet az három árboczfáju s tetején három nagy aranyos gombokkal tündöklő audientia sátorban, holott várja vala az fővezér urunkat ő nagyságát bársonnyal borított egy kis tábori széken ülve, hová urunk az csinos kereveten csizmástól menvén által, épen az fővezérhez méne, holott az fővezérrel kezét fogván, ezt már az tolongó sokaság közt nem láthatám jól, ha emelitteje magát valamennyire az kézfogás közben az fővezér vagy nem, de az bizony dolog, hogy jó darabig kinálá urunkat a mig leüle ő nagysága, melynek kevesebb kinálásra kell vala meglenni, ez lőn az másik botlás. Harmadik botlásunk ez lőn, hogy a midőn leüle is ő nagysága még bementébe ő nagysága az törököknél contemtus ritussal sok ideig, levött süvegét leülve és az kézben tartja vala, melyet az tolmács uram későre tétethete fel ő nagyságá-

val. Itt ezuttal nem sok beszéd lön; hanem állapotjokról értekeződvén egymásnak (mely beszéd alatt is) az havasalföldi Gregorius vajda és az urunkhoz ő nagyságához tartozó fő rendek, a mi kevesen valának, oldalfélt az kerevet mellett állának vala udvart rendben, urunk ő nagysága pedig ex opposito ül vala az fővezérrel hasonló tábori bársonyos kis széken, a mig egy kevéssé beszélgetének.

Finitis pro tunc finiendis, urunkat ő nagyságát nuszttal bëllett, az vajdát pedig és az urunk ő nagysága adhaerensit matériaval bëllett kaftányokkal feltisztelvén az napkeleti szokás szerént, hasonló pompával az szállására kísérteté ő nagyságát, holott sátort vonatott vala az fővezér ő nagyságának az vajdákhöz nem messze igen tisztességesen. És mivel urunk ő nagysága beteges, az idő pedig már hives vala, inté az fővezér ő nagyságát, hogy magát melegben tartsa, s kün ne igen járjon, s nem is igen jára ő nagysága; sőt az sátor aljat is mind bécsinálták vala, hogy az hideg szél ne annyira penetrálna. Itt az vajda ő nagyságától elbucsuzván, maga táborára méne; az fővezér pedig megparancsolta vala az vajdáknak mindkettőnek, hogy az fejedelemnek mindaddig, mig ő nagysága ott fog mulatni, fát és szénát elegendőképen szolgáltatassanak, s bort is a mennyi kívántatik, adjanak.

Bezzeg fővezéri gazdálkodás lön ám itt, és csak ebben is megmutatá az fővezér, hogy az mezőn is otthon van az török császár tábora; mert bizony helyben is elég lett volna az a becsületes gazdálkodás, a melyet elkövette az a nagy generosus fővezér Küprüli Ahmed basa, mert még az nádmézet is zsákokkal hozák ő nagyságának; ehez intéz már egyebb alábbvalót, mindent valami az victualét illeti.

Külde itt urunk ő nagysága is ajándékot az fővezérnek, kész pénzt két ezer aranyat, idest aur. 2000, hat szürke festett farku lovakkal, és azokhoz illendő igen szép háموkkal, igen szépen Erdélyben, Brassóban készült törökforma hintón feljül angliai posztóval borítva, belől pedig matériaval bëllelve, ezüstös szegekkel és arany prémmel czikornyázva. Item két paripákat is, megkövettetvén igen alázatosan ő nagysága ezeket praesentáló emberei által az fővezért, hogy hirtelen indulása miatt nem illendő lévén az ajándék, kegyelmesen megbocsátván az fogyatkozást, venné jó neven az affectust. Az paripák, egyik öltöztetve, az másik csak pokróczczal vala.

Az ajándékot nem csak kedvelé, hanem azt is mondá, hogy pénzbeli ajándékkal magát többször ne fáraszsza, mert

nem veszi el, s most sem venné, ha visszaküldését az fejedelem részéről derogamennek nem tartaná. Hiszem az erdélyi fejedelemnek is én adok pénzt monda: nem hogy attól, hogy pénzt várnék; talál egyéb formát is fel az ajándékozásra, pénzen kívül is.

Mikor urunk ő nagysága az fővezérrel szemben lőn, királyszín köntös vala ő nagyságán, rövid mentében nuszttal hosszú régi forma gallérossal, és oldalára kötött karddal vala az szembe-létel. Urunkkal ő nagyságával együtt ezeket kaftányozák meg: Haller Gábort, ki Erdélyben az fejedelem után első tanácsur vala, Barcsai Mihályt, ki udvari kapitány vala, Naláczi István urat, ki vicehopmestre vala, Balog Mátét, Szilvási Bálintot, Belényesy Ferenczet, Barcsai Istvánt, Cserei Farkast komornikot kevés kincsüt, Cserei Jánost asztalnokot, Székely Lászlót bejárót, Jenei Miklóst postamestert: udvari had cir. két zászló alja lehetett. Item a székelységről és szászszágról ő maga mellé rendeltetett kísérek.

Itt kellettén urunknak az vezér kívánságára vagy parancsolatjára bizonyos ideig mulatni, ez idők alatt az vezér akaratjából bemenének urunkkal ő nagyságával az ruinába levő várnak nézegetésere; melyben való nagy rombolását s az magyarok részéről az várbeli készületlenséget és munitióbeli nagy fogyatkozást midőn szemlélnők, nem győzünk vala eleget csodálkozni rajta, hogy resistálhattak az nagy erőnek olyan készületlenül annyi ideig, mert az mi láttuk munitiói csak eddig bástyára is kevés lett volna.

Közeledvén az fővezér Budához, monda az uram az fő-tolmács nékem: menj ki az fejedelemhez (mivel már urunk ő nagysága elérkezvén, Pesten feljül az Dunaparton szállott vala táborocskában) és szómmal, becsülettel köszöntvén ő nagyságát, mond meg, hogy nem fogja az fővezér tartóztatni, elbocsátja csakhamar, hanem ha mi postulatumi lesznek, jó idején küldje hozzám írásban, én betegen is munkálodom benne, megfordítom s adja be maga az fővezérnek; mert akkor aztán, mikor az fővezér is siet maga teelő helyére, s maga is az fejedelem hazája felé késő lesz gondos dolgokat ajálni, de annál is szűkebb az idő kívánt válaszokat nyerni.

Ez izenetet én ugyan megmondám ő nagyságának belsőbb hívei hallásokra, de különbözők lőnek ő nagysága körül itt az embereknek értelmök, és utoljára ilyen bolondságon nyugovának meg, hogy nem jó holmi propositióval az fővezér jó akaratát circumscribálni, mert ugy nem bizzuk az ő ember-

ségére az dolgot, és csak azt adja, a mit kérünk. Mely conclusum szerént semmit kérénk, s semmit is adának. Itt nagyot botlánk, mert az minemü praedicamentumban akkor vala az török az némettel, sokra mehettünk vala Isten jó akaratjából, ha Bethlen Gáborok lészünk vala.

Felhivatá azért az fővezér urunkat ő nagyságát és elég sollicitatióknk után, másodsor szemben lévén, vagy inkább utolszor, kevés beszéddel, utra bocsátá ő nagyságát, ujabban nuszta béllett kaftánnyal csak contentálván ő nagyságát, az több adhaerenseknek egynehánynak vetének egy hitványt az nyakokban, s utat adának. Legnevezetesebb gratiája ez lévén az töröknek akkor hozzánk, hogy az, mely része az Barcsai Ákos fejedelem Jenő alatt a török táboron létekor, ugmint, ötszáz ezer tallér, id est tallér imp. 500,000 az szegény ország nyakába vettetett vala, az még ekkor az ő nagysága Érsek-Ujvár alá menetelekor, azon nagy summában restál vala, talám mintegy két vagy háromszázezer forint, itt condonáltaték.

De nem ez vala az dolognak lelke, ha ugy tudjunk az alkalmazságokkal élni, a mint kell vala; mert az erdélyi fejedelemek az olyan monarchák előtt personális comparitióval nagy dolgokat szoktak ám azelőtt feszegetni, nem is csak egyet vagy kettőt, hanem ugyan cathalogussal viszik volt az gravameneket az olyan pallérozó helyre; oh de szegény kalmárok, valakik igen hozzá szoktatok az feleséghez, nem jut néktek Bécsben az marhának javában, mert nem lakhattok ott, hanem a mit hevenyében találtok, csak azt veszitek meg.

Elég az, hogy megérök mi az kaftánnyal, elébb állánk azzal, noha csak ezt is alig hozók által a budai hídon, mert az tatár hadak épen az hídon találkoznak szemben velünk, s ezek bezzeg eleget adának ám azoknak is, kiknek az fővezérnél nem jutott vala. De hátba még azoknak is bőven juta, kiken az fővezér adta akkor is nyakokon vala, mert az tatárok sem akarván nekünk utat nyitni, s mi is császári köntösben praerogativával akarván élni, e kettőből egy tisztességes hup-hup telik ki, és noha szokás szerént, tollas csauszok mennek vala két renddel az fejedelem előtt a végre, hogy tisztességesebben essék az transitus, de non obstante eo, megfelele az tatár tatári kvalitásának, én nemcsak mibennünk magyarokban korbácsok sokat meg, de az csauszokban is leverének egynehányat, a kik tollason mendegélnek vala, tisztítani akarván ő nagyságának az utat.

Itt mivel az én uram, az főtolmács ekkor beteg vala, nem

mehete fel az fővezérhez tolmácsolni, mikor urunkat ő nagyságát elbocsátá, mely mián elég siralmas casus is interveniála, kiváltképen az Haller familiára nézve. Mert minekutána szegény Haller Gábor ő nagysága hazája szolgálatában Tömös-várra Ali basához küldetvén, ott sokáig commorált volna minden válasz nélkül, onnan Nándor-Fejérvárra, onnan az fővezérhez Eszékre, (holott mindazáltal ha Ali basa ott ne légyen, jól forog vala kereke) onnan magával az fővezér Budára, onnan Érsek-Ujvár alá hurczoltaték szegény, s onnét megtérvén fővezérrel s urakkal Budához; itt urunk elbucsuzásakor, a mint irám az uram az főtölmács, tolmácsolni betegsége mián fel nem mehetvén, szegény Haller Gáborra nézve nagy csorba esék az dologban, mert midőn urunk az bucsuzás közben az fővezértől Haller Gábort haza kérné, az fővezér úgy felelt volt, hogy az fennforgó dologhoz képest Haller Gábornak ott kell maradni, és az telelő helyre kell az fővezérrel együtt menni; erre urunk ő nagysága iterato is felelvén, kérte az urat; de ezt az utolszori szavait urunknak az tolmács, az fenn említett Ali bég, az fővezérnek meg nem mondhatta, mivel ez alatt az fővezér hozzája szólván, oda volt intentus; szegény Haller Gábor penig az török szót nem értvén, haereált csak az urunk ő nagysága utolszori kérésén, és az megkaftányozáson; arra magyarázván szegény az tarka köntösnek egyik misteriumát, hogy a kire bucsuzáskor afélét adnak, békével járhat.

De óh hazájában igen kívánczó, s ez appetitussal magának vétkeken kedvező bíró, más lőn itt az orta [ítélet] mondó! mert midőn urunk az fővezértől kijöven, post vale egyenesen sietne az hídra, Pest felé általmenni (itt is jókorát botlánk, mert az fővezér tihájától, főhopmesterétől, mely első miniszterre marandók valának ő nagyságának mind maga, mind az haza téltul maradt dolgai, csak el sem bucsuzék ő nagysága, melyet bizonyára nagy minister apprehendála is, maga szóval magahányó, hogy már portai emberek valának ugyan ő nagysága körül, de bizony talám csak nos numeroval) mi interim itt Szilvási Bálinttal hátra maradtunk vala Ali béghez, ki akkor tolmácsolt vala az fővezérnél, és nála kávézván, ezalatt több szavai között az urnak Haller Gábornak azt izené tőlünk, hogy mondjuk meg, el ne menjen az fejedelemmel, mert meghagyta az fővezér, hogy Haller Gábor véle együtt az telelő helyre elmenjen az erdélyi dolgok eránt való tractára s conclusumra. Mi itt Szilvási Bálinttal nem késénk, az fejedelem után sieténk, és elérök ő nagyságát az utolszori kaftányozó

helyen az budai hídnak az közepén, igen rút csete-paté alatt; mert az jövő tatár hadak sem térének féltekbe vissza az hídról; s mi is az előttünk járó tollas csauszoknak pompás kísérekhez támaszkodván, kik minket az hídon közbül vévén, a tatár-korbácsot szemüinktől, szájunktól nem kimélék. Mely mocskos suspust, midőn mi hátul tolyongva szomoruan néznők Szilvási Bálinttal, ő akarván jó portaiságát mutogatni, felállá az nyeregben és monda: majd megtanítok az első tatár fiaiban; de minekelőtte nyavalyás csak hozzá fogott volna is szándékához, vevén eszékbe puzdoradisát az tatárok, úgy elkorbácsolták, hogy élete is alig marada meg. Itt az fejedelem skállát, igen szép kőpenyegjét az bejárók lováról levágták az tatárok, az tolyongásba el is vivék, egy Debreczeni nevü bejárót mind lovastól az hídról letaszítanák, ki maga az bejáró az hid alatt való kompa esék ugyan; de az lova pár puskástól az Dunába veszett, vagy hova lőn az tolyongásban elfelejttem azt nézni.

Itt ez rút vásárt látván az fejedelem, Naláczi uram leszállitá ő nagyságát az lováról, és az hídnak karfáján kívül, az karfát fogva, az hídiásnak végein vivé ki ő nagyságát az Dunapart felé, a holott is, mivel igen bajos lesz vala, sőt lupocskolás nélkül nem is lehet vala kimenni, az víznek az széliben az havasalföldi Gregorius vajda magyar deákja János deák állitá be az maga lovát, és azon léptete ki ő nagysága az várból. A mi későre leheté, mi is kiverdődénk az tatárok közül, ő nagysága után is minnyájan összejárván egymást, úgy fogánk aztán alá Pesten alól Németi nevü magyar faluba hálni. Isten jóvoltából bezzeg használván itt nékem az török köntös, mert Istennek szent neve áldassék érette, egy sujtás sem esék rajtam.

Mihelyt általmenénk az hídon, Szilvási Bálintnak mondek: ne késsünk, mondjuk meg az urnak Haller Gábor urnak ő nagyságának az tolmács izenetit; meg is mondók ugyanott mindjárt, de ő szegény már az magyaros földre az Dunán által kapván, nem akara megtérni, hanem csak azt felelé, hogy ötet is megkaftányozták az búcsu vételkor, mely azt teszi, hogy haza mehet ő is. De óh! óh! elmenénk azért urunkkal az háló helyre Németi magyar faluba, mely Pesten alól lehet vagy két mértföld, és itt hálánk. Én itt közel valék az Haller Gábor ő nagysága szállásához, és mivel tudom vala, hogy az fejedelem siet haza felé, idején felkél, én sem várom virradtát, hanem felöltözém, s bemenék az szegény urhoz hogy felkísérjem urunkhoz, s bár szintén akkor mosdik, több szó után én mondek: rosz álmod láttam igen nagyságodhoz, talám elhallgatom;

monda: semmiképen nem, meg kell mondani; mondék: egy tálban ez éjjel nagyságodnak oly nagy almát vittem vala ujságul, melynél nagyobbbat soha sem láttam; de az szára körül megrothadott vala; bizony meg is rothada csakhamar; szegény felelvén, monda: álom s esős idő.

De nézhetsz ezt az álmat, mert megindulánk szegénynyel szállásáról, hogy az urunk ő nagysága szállására menjünk; félig sem meheténk, hát jó az sötétben (mert hajnal előtt vala az dolog) Szilvási Bálint egy csoport törökkel, kik már az fejedelem szállását meg is járták volt, keresvén szegény urat, az fejedelem Szilvási urat adván az török ur mellé, hogy vezesse az ur szállására, és jövé az ur felé, mi is szembe botlánk vele, a suhogást Szilvási uram meghallván, kérdé nagyságod-e? felele az ur, én vagyok. Itt az törökök, noha sötét vala az szaváról úgy apprehendálák az urat lenni, mintha örökké egy házban laktak volna véle, és reá rohanván megragadozák karjánál, nyakánál és övénel fogva, melyet szegény soha mire vélni nem tud vala. Mondotta az török urnak, hiszem ő nem elszökő ember, országok követje, mi szükség úgy ragadozni, külömben is felmehetnek az fejedelem szállásáig, akár csak tractálják emberségesebben; itt az aga adhaerensinek kezök-ből az urat kivévén, szépen felkíséré urunkhoz; de ott úgy betódulának utána az urunk házában, mintha az zsebben akarná urunk dugni. Szegény ur nem vala confusio nélkül; mert az aga igen siettetí vala visszamenni az fővezérhez; megvára mindazáltal valami nehezen, hogy urunk irasson mellette az fővezérnek, hogy nem hír nélkül hozta el ő nagysága, hanem úgy tudja, hogy szemtől szembe kérte volna el magától az fővezértől ő nagyságától az bucsuzáskor.

Kezéhez vevén az aga az urunk levelét, Haller Gábort hintójába ülteté (mert hintója vala az szegény urnak, pohárszékkocsija és társzekere is) de az alatt, hogy az levél készült, az szolgálí majd mind elhagyák szegényt, mivel azok is igen megunták vala Törökországban az lakást; mindazáltal az étékfogói közül Baranyai nevü, egyetlen egy az inassi közül Keserü az bürkösi, Kosmicski nevü szakácsa, és az kocsisok s felejtárok maradának, az többi mind elállának mellőle, és urunkkal Erdély felé tartának. Ez alatt engem urunk ő nagysága behivata az maga házába, és igen tudakozá, mit tudnék visszahivattatásában az urnak; de semmit egyebet se tudék, se mondék, csak a mit az Ali bég tőlünk Szilvási urammal izent vala szegénynek visszamenetele felől, azelőtt való nap.

Itt urunk ő nagysága nékem vagy tizenkét aranyat adata, (noha több kell vala; de az is nehezen telheték ki; mert igen könnyü szerrel bocsáttatott vala ő nagysága hazól, úgy, hogy nem vitt volt ő nagysága, hanem adták volt költséget ő nagyságának) és engem visszaereszte ő nagysága az török táborra az főtolmács uram mellé tanulni, igérvén ő nagysága (az szokás szerént) fejedelmi kegyelmességét.

Visszamenék én azért az szegény urral Haller Gáborral ő nagyságával, ki midőn azon teprenkedék, hogy szolgálai elállottak mellőle, rövid, de hosszú misteriummal, azt felelé az aga, hogy nem kell igen sok, elég szolga fogna ott lenni a hova híjják, mely szón, mint praevidus nagy ember, annál inkább commoveálódik és nyughatatlankodik. Itt a mennyin valánk magyarok, majd annyiféleképen ominálunk vala szegény ur felől, ilyen seria és severa reductiója miá.

De csak az falubeli szegény parasztlegények is szánakoznak vala szegénynek sorsán, és esküvéssel mondják vala, hogy ha ők azt tudták volna, annál inkább, ha azon ur nékik valamit maga aránt jelentett volna, virradttig bizony berepítették volna egyik magyar végvárba. Elég az, hogy urunk Erdély felé indula, mi penig az szegény urral sírva válván el az magyaroktól, az török tábor után viteténk, én is szegény Haller Gáborral ülvén hintájában, holott szomoruan üdegélvén, ratiocinál vala szegény pro et contra velem az szekérben; interim szegény monda: eredj édes Dávid deák uram, ülj fel egyik vezetékemre s add melléjek magadat az aga szolgálainak, és egynehány aranynak vagy tallérnak ígéretével is, ha lehet, vegyen valamit kegyelmed ki belőlök, mit értettek visszavitetésemben, jelentsenek valamit. Mely szerént én lóra ülék ugyan s szegénynek kívánsága szerént eléggé nyomozám az dolgot, de azok mint uraktól igen stricte comminatusok, semmit mondának; melylyel én szegényhez ismét beülék az szekérbe és menénk egy darabig, de értvén az aga az törököktől, a kiket elől utól talál vala, hogy már messze menne az vezér, szomorut szól be az urnak az szekérbe, s mond: az ur üljön lóra; mert az vezér távozott, s ha késő érik el az táborn, fél ő haragtól; de mégis addig kérök az agát, hogy egy kevésbé az szekérbe hagyá, látván gyengeségét az szegény urnak, noha ez sem soká tartá, mert tartván az aga vezér haragjától, ugyancsak lóra ülteté, és elvivé csak az egy szolgáljával Baranyai nevű étekfogójával, egyik vezetékjén maga ülvén, másikat azon szolgálja vezetéken vivén. Mi az több szolgálival, az hintóval,

pohárszékkocsival hátrébb maradván. Mikor azért Földvár nevű kastélynál Budán alól az tábort elérők az két szekérral, künn az tábor helyén megállítám az szekereket, és őket ott hagyván, magam bemenék és felkeresém az aga sátorát, ki az urat elvitte vala.

Megtalálván, sátorának az hátulsó ajtajánál akadék reája, holott állának vala rendben az aga lovai, s azok közt az megirt ur két lova is, azon szerszámokkal lévén mindenik, melylyel az szegény ur szokta vala jární, meglátám mellettek az lovaknak, az feljebb említett, s véle szegénynyel elment egyetlen egy szolgáját, Baranyai nevű étékfogóját, kit kérdém: hol volna az ur? mondá: én nem tudom, ma hajnaltól fogva nem is láttam, akkor felvivé az aga magával az vezérhez, azóta oda van. Én térülék s nézék be az sátorba, s hát látom, hogy egy turba fel vagyon metélve, s körülötte egy falka levél öszve roncsolva, tépve áll rakásban, és noha hozzá nyulnom nem vala szabad; mindazáltal távulról is megismervén, hogy keresztény levelek s irások, mindjárt megdobbanék, s vóm eszembe, hogy egyáltalában nincsen jól dolga az urnák; mert azok az levelek övéi voltak s nem volnának in ea forma, ha az urnak nyavalyája nem volna.

Én itt nem késém, mert az szekerei szegénynek és szolgálí az tábor szélén várakoznak vala utánam; hanem azon étékfogónak mondék: légy itt, ím az szekerek is az tábor szélin vannak, engem várnak, felmegyek majd, vagy az főtolmács uram, vagy udvarnál valamely török ismeröm meg tudja mondani, hol az ur; meg is mondá, mihelyt az fővezér sátorához érkezém, egyik kengyelfutó ismeröm mondván: Gitti Haller Gábor, azaz oda az ur. Kérdém hogy hogy? mondá: ma hajnalban, mikor az más hálóhelyről megindula az vezér, szintén akkor vevék fejét, és egy közülünk, aki fejét vevé, négyszáz aranyat talála az hóna alatt. Váltig nyomozám szegénynek holmijét, de csak elsikkaszták, semmiét szegénynek kezemhez nem keríthetém. Innét fordulék, s az uramhoz menék az főtolmácshoz, ki is még az vezérrel bajoskodik vala. Kérdém, ha tudna-e az ur Haller Gábor felől valamit? monda: nem tudok; mondék: fejét vették; szeméből könnye kicsordulván, monda: ma néki s holnap nékem; egy emberetek vala Erdélyben, azt is elvesztétek.

Fordulék, hogy az szekereit bevezessem az táborra, s hát régen vezetik őket az defterdár sátora felé; kérdém az szolgálít, hova mentek az szekerekkel? mondának vezetnek bennünket,

nem tudjuk hová. Én is elmenék vélek, és megállíták hintóját, az konyhakocsiját szegény urnak az defterdár basa sátorán kívül, holott felhányák mindenik szekerét, és a mit szeretének, mindent elvevének. NB. Többi között az szegény ur, még az fejedelemmel együtt háló szállásán főzetett volt egy öreg kandér káposztás hust az utra, azt ragadván az sok török szolgál, melegítetlen hapsolni s hordani kezdék; arra minthogy mi is téltul én is vágyok vala, minthogy olyat régen nem ettem vala, azt gondolván, hogy nekünk vetik, benne disznóhust lenni inték; de nem megköszönék, hanem engem oldalban szidgatván, az főtt káposztás hust mind kandérostól az sátorból kilobbanták, tétova hullván minden hus, mind káposzta a kinek kelle közülünk, felszedegete benne; de azért az kandért nem hagyák felvennünk, ha szalonna bőr vala is.

Itt az szegény holtig perseverált szolgálák rám esének, és látván jó urok (mert szolgálhoz ur vala ez s jó) már oda, kérnek, szólának az uramnak, az főtolmácsnak, viselne gondot rólok, mi tevők lennének. Ki is felmenvén az fővezérhez uti levelet szerze nekik, hogy ott az Dunán által szállítván őket, mindjárt kísérjék Szeged felé, úgy, hogy ott urunkat ő nagyságát megelőzzék vélek s úgy is lön; mert ezen szolgálák ott egyezvén meg urunkkal ő nagyságával, még ott mindnyájan, mind ezen obviánsok, s mindazelőtt jó urok mellől az boldogtalanságban elállott több szolgálái szegény urnak urunk ő nagysága szolgáláivá lőnek. Az hintóját szegény urnak, az vezér az én tolmács uramnak ajándékozá, de az tolmács ur, restellé jó szekszénás lovai-val vontatni azt az nagy molest, hanem az csak ott marada azon szálláson Földvár nevü török kastély alatt künn az fal mellett; de még azon az napon látván mindenik, hogy nem kell senkinek, az bőreit levagdalták vala.

Igy lön vége ennek az hazája szolgálátja mellett szomoru halállal veszett igaz erdélyi nagy hazafinak, ki felől minthogy csaknem a mennyien voltak, kiváltképen akkor, annyiféleképen fecsegték; én mint ki mind azelőtt sokáig közel hozzá ott táboron együtt nyomorgó, mind akkori mézárszékre vitetésekor, majd az török táborig véle hintójában ülő, szomoru végéhez közel levő, s ha nem utitárs, uti szolgál, az időtől fogva, hogy oda menetelemtől fogva szegénynyel megegyeztünk, azt irom ide, a mit másoknál igazabban tudok, mind maga sokszori expositióiból, s mind az uramnak az főtolmácsnak, ki is az szegény urnak igen kedves tanácskozó társa vala, azon szegény ur felől sokszor tett relatiójából.

Megtérek azért itt, s oda megyek vissza, a hol az fővezér felmenőleg Nándor-Fejérvárról az szegény Haller Gábort az postán elvitette vala magához az török táborra Eszékre, a holott mikor az fővezér becsülettel látta s meg is kaftányoztatta vala, mondják vala ugyan akkor tájban, hogy Ali basa aggraválta igen az fővezér előtt szegény urat, és nagy despectusba is hozta légyen. De a mint az többire, úgy erre is alább felelek meg egy conclusióban. Hanem másodszor némelyek ezzel is ratiocinálnak szegénynek veszedelme aránt, hogy fejét kötötte volna le az fővezér előtt akkor, mikor urunkat hivatta az vezér, hogy ha az fejedelem compareálna, bár ő haljon meg. De erre is alább. Némelyek ugy is okoskodtak, hogy az levelei közt találtak volna veszedelmére valót. De ez hazudott; mert az uram az főtölmács hányta fel minden leveleit, s ott olyan nem volt. Hazug volt ez előtt való ratió is; mert az uram főtölmács levén, mindenkor ott volt, mikor Haller Gábor az fővezérrel conferált. Soha sem asserálá ezt az fogást. Az legelsőben volt valami, mert igaz dolog, hogy szegényli vala Ali basa (ki urunkat Erdélybe creálta vala) ha deponálja az fővezér az ő csirákját, és maga creál az fővezér fejedelmet, s erre nézve valamire elméje, nyelve érkezik vala, nem mulatja vala el. De még ha egyedül csak ez lészen vala is oka Haller Gábor halálának, ugy sem egészen imputálom én az Haller Gábor halálát csak töröknek, mert az az aggravamen is erdélyi leczke volt az Ali basa szájában; annál inkább, hogy nem az az Ali basa savanyu relatiója ölte légyen meg Haller Gábort, megtetszik az fővezérnek ím ezen szavaiból, mikor azt felelte, hogy az ma lábhoz borult tegnapi pártost nem ölhetni meg.

De már concludálom s így van bizonyuyal az dolog. Elsőben: mert ez fejedelemséget Haller Gábortól igen féltjük vala, mely tisztet valamely nehezen válalánk fel az vásárhelyi mezőn Nyárádtónél, százszor meg százszor nehezebben valánk arra valakinek aspiratióját hallani, igen készek (ha valaki hazudja vala) hinni, úgy, hogy ha az szegény s ártatlan sok vérről az nagy hatalmu bölcs Isten nem praevideált volna s sokan találkoztak volna idvezült urunk mellett Tamások de Gyula, bizony minden esztendőben elevenen nyuzattattanak volna meg sok patiensek; de mivel ez az rézbikát hevitő ember csak egyedül vala, egynél többre nem meheti, ezt megrothasztá az fejedelemnek szeme láttára. Mely crudelis personának az szájából néztem ki, hogyha az fejedelem parancsolja, bizony mindjárt

nyuzatja az embert. Nem is kell csudálni, mert portán laktában csak meggondolta magát, s másod magával, zsákba dugván az görög ör egynehány pénzeért bélobbantotta éjjel az Tuncsa vizében, ha az erdélyi házhoz szolgáló ott lakos emberek hitének hinni kell. És így a mely fejedelemház az ilyen qualitätsuakat patíálja, akik felől az ilyenek hazudnak, az olyan innocenseket nem patíálja. De ám akárki mit sűgott-bűgott légyen az fejedelemnek felőle, azt Isten s az olyan ember tudja; de ezt bizony én is tudom, hogy az lelke üdvösségére mondja vala Haller Gábor Érsek-Ujvár alatt, hogy mindenének elköltésével is végbe vinné az erdélyi fejedelemségnek elkerülését; e szókat én néztem ki szegény szájából, az megirt, mindazáltal minthogy idegen országban hazája szolgálatjában léte alatt (talám contra jus gentium) exturbáltatott volt örményesi jószágából ezzel annyira irritáltatott volt, hogy nem bánta volna, ha más fejedelem lett volna, mindenek felett az fejedelemszonyra nézve ő nagyságának tulajdonítván jószágában megszorítottatását. Noha én azt sem hallottam szájából, hanem successu temporum exhauriáltam csak az circumstántiákból.

Másodszor, nem kell csudálni, ha erdélyi dolog volt élete fogyása, mert maga megmondotta szegény sokszor, hogy azt ő jól tudja, jószága elvételével csak az világ meg nem elégszik, hanem az fejét is megeszik annak az kigyónak, kinek az farkát elválták. De bizony ezt is kell hinni, hogy nem örmöst megünk szembe az olyan nálunknál nagyobb, kinek honn nem létében, akarátja ellen szállottunk házába. Egyszóval bizony ez az matéria sem kívánja vala soha Haller Gábort Erdélyben látni.

Szegény Haller Gábornak harmadik mirigyét sem hagyhatom el; nézzetek itt is egy kis politiat. Haller Gábor, Balog Máté egyszersmind voltak ezelőtt három, négy esztendővel kapitihák, e vice, ama fő. Nem valának ezek még akkori valami dolgok aránt controversia nélkül, kik nemhogy Erdélyben, de ott az török táboron sem igen jól nézik vala egymást. Ezt a Mátét veté az erdélyi politia egyiket azon utazásra urunk ő nagysága mellé, tudván az emberek, hogy Haller Gábornak is aemulusa, s taliter qualiter portai ember is, s tudja hol s mint kell ferdőt készíteni az feredendőknek. De berekesztem s azt tudom, hogy mikor szegényt az urunk ő nagysága első háló helyéről Pesten alól Németi nevű magyar faluból vissza vivék ölni, velem való beszédi között azt mondja vala urunk ő nagysága, hogy azt akarná, egy órában halna – meg Haller

Gábor, hogy sem Ezekből concludáljon a kinek kell, Erdélyben halt-e meg Haller Gábor vagy Törökországban.

Én pedig megtérek, által megyek az Dunán, és az fő-vezérrel az teledő helyre sietek; kivel mikor az Mohács híres mezejére érnék, szomoruan nézem vala azt az rút sáros patakot, melyben az szegény Lajos királyt agyonverték vala, azon az mezőn szultán Szolimán török császárral lett harczkor; mivel az én kardom is ott maradt vala, ki suadván e tolyongásban felmenetelünkkor.

Anno 1665.

Elérkezék a német császár ő felsége követe Volterus Lejszni, azzal a pompával, melyet arra a végre és alkalmazosságra készítettek vala, majd harmadfél század magával. Veres magyar galléros suba lévén rajta, adhaerensi is, majd mind inkább veresben lévén, egy kornyétája, dobja, trombitási is lévén együtt trombetákkal, kiknek beérkezésére mi is eléállánk, a kik akkor ott Drinápolyban valánk, mind a követtel Paskó Kristoffal, mind a kapitihával Cserményi úrral elnézvén beérkezését s elhaladását a török császár filegoriája előtt, mivel ott kell vala elmenni a császár láttára, noha a követ a császárt nem látta; tisztességes seregekkel ment vala ki eleibe a csaus bassa majd 3 órányi járó földre a német követ eleibe, mikor a császár filegoriája előtt elméne a követ, szép vezetékek valának előtte talán őt, különb ... országbeli lovak igen drágán felöltöztettek, majd mind köves szerszámokkal.

A török császárnak hozott ajándékok között itt ez uttal egyéb nem vala napfényen, az egy hintón kívül, mely igen czikornyás vala és német formára készített; mindazáltal ha annál drágábban készült is az ilyen, mind csak abban a setét színű reservatorumba veték be, az hol pro raritate szokták tartani, benne nem járnak, ezzel is úgy bánának. Itt Drinápolyban jól megnyugovánk, azután felkelvén bédobolánk ad summam regiam Constantinapolitanam holott pecsételtetik meg, a mit végeztek. A mig Drinápolyban valánk, a német főkövet a nagy hirü Mihály kőhidjának a mező felől való végén, egy nagy vezér ember házánál. Ezen híd ezen városban, a régi Adrianopolis kő kerítésénél csak közel a Tuncsa nevű folyóviz felől való kapu előtt kezdődvén, hét helyen mégyen által, a fundamentuma félig mind faragott kövekből csinált boltozattal

a megírt nagy vizen, addig pedig a közü a szárazon és continuo vagyon, kétfelől a karfája is mind faragott kövekből lévén, úgy, hogy sem ember, sem lovas, sem szekér arról le sem eshetik, le sem dülhet, szélességén 2 szekér egymás mellett, s azok mellett kétfelől két lovas elmehet vala, hossza a mennyire két terhényi paska elszolgálhatna, ha nem több, ennek közepin egy szépen emelt oszlopon ki van faragva nagy recommendatióval de cadentiákra az oriens. Ez alatt urunk ő nagysága kétezer tallért adata általam ezen német residensnek, kérvén általam, hogy a miben kívántatik mutassa szolgálatját, itt az ajándékot elvevén emberségesen resolvála, s huszat nékem is ada belőle s egy pár igen szép pisztolyt.

Ezen követ magyarosan is jár vala, szakála is szép fehér vala, circiter 6 esztendeig lakván a portán. Eltelvén azért a mint feljebb is mondám a Drinápolyban való lakásnak ideje s Konstantinápolyba bémenvén lakni, ott is ezen követ urat nagy pompával acceptálák, szállítván a Lupe vajda tengerparton Tener kapunál lévő házaiba, honnan nem messze lakván az én uram és a főtolmács, sokszor beszélgetnek vala együtt, mely méltóságos residens, mikor parancsolja vala, principálissom, requirálom vala (sokáig éljen érette) nekem soha magyar sem adott simább, sikárlottabb szókat ennél, melyeknek diribosdarabos consequentiaját ki hitte volna, melyről alább.

Szemben lön azért a régen készült pompával a német követ a török császárral Konstantinápolyban, nyusztal bélétt kaftánnyal felkaftányoztatván, adhaerensi is mintegy 50-ig megkaftányoztatának, mindenkor a csaus passa kísérvén fel s alá ezen német követet szép pompával, valamikor a császárral s fővezérrel szembe lesz vala. Itt in praejudicium imperatoriae majestatis nem illik vala a német követnek szolgálta házához (a fővezérhez) udvarkodni menni, de a török a sok sárgát, vendégséget (mint olyan interesatus ember) nem sajnálván, gyakran mégyen vala hozzája. Ez alatt a tracta alatt a német császár török deákja Hartman nevű, egykor egy utcán, egy lépcsőn menvén által papucsban, a más végin is egy jancsár szembe jövé s a lépcső közepén összetalálkozván, egyik sem akara megfézni össze-gidizé a jancsár a németet, ez is tudván törökül, vissza; melyre a jancsár egy dsidát ütven hasába a németnek, estvére meghala, a jancsárnak nyomát sem veheték. E meghalván, a német követ látván, hogy jól proficiáltam a portai főtolmácsot, a kinél az előtt laktam, nékem szegezé, igérvén mindjárt 500 tallér conventiót, csak renunciáljak a

fejedelemhez való hűségemnek és álljak hozzá. De hazámhoz s nemzetemhez való szeretetemet adván okúl, monda, az úr féle a főtolmács, hogy a temetőhelyét hajgáljam meg bár néki, ha meg nem bánom: mert úgy mint ismeri ő a fejedelmet is, de a ki Erdélynek szolgál, az a jutalma: tu bene si facias non meminisce fas est, mely igaz praesagium fejemen telék. Itt a németek dolgokat végezvén, haza mentek, mi ott maradván, az ígért jóakarattól semmit sem látánk, e lőn haszna confugiumunknak, gratificatióknak.

De több busulásunk is jöve, mert bízván, hogy ezen német követ intercessiója által adónknak egy része elengedődik (melyet ő elé sem hozott, ott az hol kellett volna) mikor az adót bé kell vala adni, sehol sem vala a pénz, melyre nézve úgy megharaguvék a vezér, hogy urunknak is vala hírivel, melylyel eltelik az 1665. esztendő.

Anno 1666.

A Novemberben beadatni szokott adó Januariusban beérkezék s akkor is félszegen, melyet is tolmács uramtúl konyorálánk kölcsön s úgy töltők ki. A szokás szerént elsőbben a vezérel lévén szembe, a mit annak kelle mondanunk: elmondók, s oda valót is oda adók s azután csak hamar a császárral is szemben lőnk. Ugyanakkori egy készüllettel s pompával lőn szemben a francia király követje is, holott a divánülő vezérek látható, a török császár láthatlan praesentiájokban, peractis peragendis, asztalhoz ülének, ezüst asztalokat rakván mindenik sessiókra a párosan ülő vezérek eleibe, de a fővezér eleibe legnagyobbat tőnek, mivel az lévén az eminentior sessio, de idegen nemzetek követe is oda szokott űlni és mind a conferentiára s mind a gazdai kinálkodásra nézve ott szokott enni, holott is egy uttal hárman ülének a fővezér, a francia követ, a mi Paskó követünk.

Ezen a pótzon elég étek fordul meg, de azt a mely szaporán hozzák, olyan szaporán viszik, mihelyt az étket leteszik, és int a vezér, mely kínálást teszen, ugyanakkor bele is nyúl a tálba, akkor vendég ur is, ha kell csak hozzá (lásson) mert ott bizony nem vároknak, hanem mihelyt a fővezér törli az ujját, mindjárt viszik s mást tesznek helyébe; a tálak, melyekben az étket hordják, mind mértéban nevű, Damascusban készülő cseréptálak, két-három száz talléros egy-egy.

Meglőn ugyan adónk administratiója, de mivel mi sem idejében adók meg adósságunkat, úgy ők sem idejében adák ki a választ, sőt mindaddig tartóztaták követünket, míg újabb expeditio lőn Kandia ellen. Sok ideig lakék portán ezen követünk is, kinek is salariumából 700 tallér restantiában maradván, a főtolmácsnak köszönje, hogy kiszerezé, ezenkívül is feles adósságokban veré magát, mert vala oly nap, mikor 4 vagy öt rendbéli selyemköntöst szabatunk vala ki; Cserményi uram is itt minden nap selyem ruhába jár vala. Itt lakásunk alatt járván elég költséggel, Imets Pálnak és Vitéz Gábor uramék szabadulásokat, kiknek sartzokban nem kevés tallérimat és aranyimat adám, a magyar szokás szerint eléggé köszönék és ígérék refusiojokat mindenképen, de kijöven soha szemben se kívántak lenni velem.

Ezek után igen nagy pompával és készüllettel kiszálla mind a császár, mind a fővezér Konstantinápolyból, Kandia ellen indulván, velek mi is mind követestől, mivel még nem vala válasza Paskó uramnak, azután vagy két nappal hivata a vezér bennünket és taliter qualiter választ adván elbocsáta, melyre midőn hosszacsán instálna követünk, csak azt felelé rá: nem ők, hanem mi bontottuk fel a frigyet.

Itt Paskó uram talis qualis válaszszaal visszamenvén urunkhoz, de Cserményi úr búsul tovább való ott maradásán, ideje kitelvén. Azonban érkezik 3-mad napra a posta, hogy jó az új kapitihá Alsó János uram, melyen igen megörüle Cserményi uram, már a fővezér is Drinápolyból kiindult vala, egy Dinnet Oka nevű török városban lévén mikor praesentálák az új kapitihát Alsó János uramat, hozta ajándékával, egy pár szelindekkel és egy órával, Cserményi uram elméne, Alsó uram ott marada a dologban, mind a kettőt megkaftányozván. A főtihajának a főhopmesternek is egy kupát vittünk ajándékba, melyet mikor praesentálánk igen kedvesen vevén tőlünk, mert be vala fedve a kupa és nyájasan beszéle, de elmenetelünk után, látván, hogy üres a kupa, mikor másodsor sokan felmentünk volna hozzája, nagyon kiáltá mindenek hallattára, mondván: híretekkel legyen urak, hogy az erdélyi fejedelem nékem 150 drám ezüstöt küldött ajándékba; kitanulók itt, hogy a törököknek ezüst kell nem virág, itt ezt is megvallók. A fővezér elindula, Kandia ellen Dinnet Okától, a császár pedig ott marada, megszeretvén azt a szép helyet kivált a vadászatra nézve, mi pedig Drinápolyba visszamenénk a kajmekám annuentiájából (a ki a császárok mellett a vezérek locumtenense szokott lenni.)

Midőn azért mi már Drinápolyban commorálánk, érkezék Baló László uram, kit is urunk Kandiában expediála követségben a vezérhez, szomorú hírt hozván, hogy Zólyomi Miklós elébb állott Erdélyből s a váradi passához ment, mely elég scrupulusára lőn, mert a fejedelmünk uj, e pedig Bethlen Gábor prosapiája valamely nem semmit tőn a portán, sőt az Isten jól adá, hogy, ennek beszökése az urunkat Érsekújvár alatt Küprüli Ahmed passának fővezérségében esék ki, az urunk causáját holtig tueálá a császár előtt, különben hala, ezt subsequáló Musztapha passa lesz vala akkor fővezér, egyáltalában urunknak változása lesz vala. Azt is Baló László uram hozá meg, hogy szállingóznak a magyar nagy rendek Magyarországból Erdélybe, s el is érkezett előre Bocskai István, Petróczi István, nevezetesen pedig az ifju grófot Tökölyi Imreh uramat ő nagyságát, behozván urunkhoz, Teleki Mihály tutorságára bízák. Nem sokára beérkezék Zólyomi Miklós Váradról portára Drinápolyba, hova mikor bejőve, tollas csaszok menének ki eleibe s azok kísérek be tisztességesen szállására, mely jól-lehet igen uj forma és a régi canonokkal ellenkező vala, de megnyomá ezt Bethlen Gábor; holta után is. Mert Bethlen Gáborra és Bethlen Istvánra nézve mind királyi titulussal compellátatja vala magát Zólyomi, hogy annál momentuosusabb legyen mind személye mind caussája. Fekete tafota boér mentében jött vala be, s mindjárt letevé s szakállat hagyata. Ismét újul a fejedelem ellen való harag, mert Bánfi Diénes úr kolozsvári főkapitány lévén, holmi tolvajok praetextusa alatt valami végbeli törököt levágott, mely tragoedia után nem kevésé izzad vala fejünk nekünk a portán; fel is hívata bennünket a kajmékám s azt kérdi: micsoda hivei vagyunk a felséges császárnak, egyfelől adózunk, másfelől törököt vágunk; itt felelénk a mit lehete, s azt mondá, írjuk meg a fejedelemnek: hogyha mind ugy, nem nagy dolog a császárnak olyan zsidó helyébe mint urunk más zsidót tenni.

Ezt megorvosolván, közeledvén az adó ideje, azt is magával behozta vala Baló László uram, de more solito híjánosan 5 ezer tallér híján; mint holnap pedig be kell vala adnunk, híjánosan pedig félünk vala beadni, futunk vala azért azon estve mindenfelé, utoljára mindenünnen kiszakadván, végre a főhoppmesterhez a főtíhához menvén, kérénk három holnapig 1000 tallér interesre 5000 tallért, elég nehezen de ada, másnap

mikor beadók az adót, szállásunkra menvén, megérkezék az elmaradt adó része és mindjárt megvívók neki az 5000 tallért, azon felül 100 aranyat egy éjjeli várakozásra, de el nem akarván venni, azt mond: ő nem bánja akár ma adjuk meg, akár 3 holnapra, de a 100 aranyat el nem veszi, hogyha úgy nem adjuk, a mint ígértük; tudván azért, hogy egy nap sem lehetünk nála nélkül 6000 tallért adánk egy éjszakára 5000-re interest többet etc. fősvény többet etc.

Elméne Baló László uram Kandia felé, de helyébe Alsó János uram köszöne be hozzánk, hozván nékem is urunktól ő nagyságától commissiót, hogy ő nagyságával egyet értve lennénk azon, hogy Zólyomit beszélleők haza a portáról, kihez midőn instructiónk szerint elmentünk volna, propositionkra ezeket felelé:

Nem kell vala engem haza hívni, mert otthon valék, magamat akkor innen kivonásra kérni, mikor üstököm más kezében, azt különben meg nem fogadhatom; hanem ha üstökömet azt tartóknak kezében szalasztom, de ha itt való periclitantiámmal kívánságtoknak kedveznem kellene is, azt nem különben cselekedném, hanem a portának, melyhez ragaszkodtam, híri-vel és akaratjával ilyen punctumokra:

1.) Hogy nekem mind azokat a jószágokat, melyekkel az atyám birt, megadják.

2.) Hogy lakásom valahol akarom, absque ulla gratificatione szabadságomban légyen.

3.) Hogy a mostani fejedelem után minden bizonynyal én succedáljak.

4.) Mivel portához viselt mindenkori hűségemért egynehány fejedelmektől igen megkárosítottam, annak refusiójáért annuatim a portusról 20000 tallér adassék.

5.) Hogy soha portára jövetelem se magamnak, se szolgálímnak, se egyszer se másszor indiffirenter senkitől is orcánkra ne vettessék.

6.) Hogy valakik engem szolgáljni akarnak, ne impediál-tassanak semmiképen.

7.) Hogyha nekem adott diplomájok ellen vagy fejedelem vagy akár ki magamat vagy adhaerensimet infestálná conditiojoknak akár mely punctuma ellen, in eo casu mások ellen a fejedelem, a fejedelem ellen az ország armatis manibus tartoz-zanak oltalmazni.

8.) Hogy minden előbbeni tiszteinkben reinauguraltatván, azokban holtig megtartassam.

9.) Hogy mindezekről az egész ország külön, a fejedelem külön, a fejedelemaszszony külön, minden úr külön hitlevelet adjanak, azt ide küldjék, hogy minden leírt kívánságaimban megtartanak mindenkor.

10.) A fejedelem a maga adandó hitlevelét sub verbo principali nekem ne adja, mert még másképen való hiti is a fejedelemnek nálam oly jegyes, hogy egyedül arra bizony az ajtóig sem lépném, azért azt a mit sub verbo principali ígér, fide Deo debita is kívánom.

Midőn e megírt tiz kívánságit a megírt ur praefigálta volna, így concludál s mond: engemet nem csak fejedelem Apafi úr ő kegyelme persequált ok nélkül rabsággal, hanem előtte lévő több fejedelmek is raboskodtattattak ugyan, de soha becsületemben úgy mint Apafi ur ő kegyelme tisztennem rólam való le-, huzásával, annak másra, nálam alábbvalóra való ruházásával meg nem sértettek, mely is mind az atyám, mind a magam rabságánál keservebben esett s az is kergetett el; s mondván utoljára, hogy ezeket urunknak írjuk meg, maga is a maga hopmesterét Kádár Istvánt kiküldi a bizonyosabb válaszáért. Ezek után elbúcsuzván egymástól, Alsó uram kimenvén Erdélybe s ő kegyelmével a Zólyomi hopmestere is, kit is urunk Görgényben egy néhány száz jobbágygyal s házzal megajándékozván, oda marada, noha hitese vala az urához, kívánságát is Zólyominak inkább megneveték mint assumálák, melyeket észre-
revén, annál inkább excandescála Zólyomi és acheronta movet annyira, hogy kénytelenítették urunk követet küldeni a portára (Nemes János uramat) feles pénzbeli ajándékkal Zólyomi ellen. Beérkezvén Nemes János uram Drinápolyba, szemben lőnk Ibrahim tihájával és Mustapha passával és mindeniknek adánk, a mit adhatánk; a milyen vala a küldött ajándék, ők is csak úgy szolgálának, Zólyomi pediglen nem aluszik vala, hanem egy néhány heljes ratiókat mutatván, tevé a minisztereket szintén. Látván azt mi, hogy üres tarisnyával zab nélkül nem ujjit a ló, fordítám én a kelepczét és egy áljátón bekerülék Ibrahim tihájához, kit midőn négy erszény pénzzel urunknak szereztem volna, azt kérdi: mit akarnánk a kajmekámnak adni, ígérek 10 erszény pénzt, mond: azért nem mégyen fel az én uram a császárt búsítani, hanem huszat adjatok; én sem sokat fillérezék, hanem a tizenötöt megígérém, melyre mondá: gyöszte ide, térdepelj le, nesze a penna (ez a ki tegnap patronusa vala Zólyominak), ellene ma az dictál pennára, melyet ott impure rapiálván, haza menék és purizálván felvüm hozzá, melyre

a császártól oly választ s mandatumot szerze, hogy Zólyomi üljön le, többé ez inchoált actioval se a fényes portát ne aggrá-válja, se Erdély canonit ne háborgassa, melyet kezemhez ve-vén, örömmel küldék urunknak. Ebbeli fáradságomért küldé ő nagysága 700 aranyat, ugyanakkor tanulásomra 150 aranyat; közeledvén az adó, comissio jöve, hogy Nemes János uram várja meg és praesentálja; melylyel midőn Széki István uram el-érkezett volna, assignálja a főkövetnek, Nemes János uram kapitihának, ez uttal az adó mellett Székely Mózes uram jöve, de ez jámbor, ezen hivatalból épen vad lévén, kér vala, hogy vállaljam fel a kapitiháságot, bizony az ordinariumon kívül meg is ajándékoz, de uram híre és akarátja nélkül nem leheté s hamarjában ő nagyságát sem tudósíthatom vala, az adót másnap be kell vala adni; beadá azért másnap az adót, praesentálók a kapitihát is. Harmadnap érkezik vala egy Csonka Nagy István nevű étékfogója urunknak, olyan comissiót hoz-ván, hogy ha útban éri Székely Mózes uramat, vissza térítse, ha benn találja is, Nemes János uram nem Székely Mózes uramat, hanem engemet praesentáljon a kapitiháságra, mely posta ha azelőtt való nap érkezik, meg lesz vala, de már praesentál-ták volt Székely Mózes uramat; noha a kapitiháé a proventus s a titulus vala, de a munkának súlya mind enyém vala. Itt tolmácsoltam legelsőben a török császárnak. Megérkezék Baló László uram is Kandiából, megindula hazafelé, azután Nemes János úr is csakhamar elméne, én benmaradék a dolog mellett, eltelvén az 1667. esztendő is.

Anno 1668.

Lévén elmenetelekor Nemes János uram ő kegyelmével holmi, ő nagyságok javára czélozó titkos tractánk ide bé igen arra nézve ő nagyságok onnan hazúl rendes instructióval meg-hitt belső híveket főpostamestereket tekintetes Székely László uramat 7000 aranyval hozzánk beküldötték vala Drinápolyba, ugyanekkor Inczédi Péter uram is lévén expeditus Kandiába a fővezérhez. Mivel pedig a törököknek kevés reménysége vala Kandiába, megindula a császár is, hogy avagy csak híri-vel is terrort szerezne az ellenségnek, mi pedig Székely László urammal megtérénk Konstantinápolyba, ott lakván egy dara-big, dolgainkban instructiónk szerint a mint lehet vala mozog-ván; de mivel a császár is elment volt re infecta kellett Székely

László uramnak megtérni a pénzzel, én pedig egyedül maradék Konstantinápolyban. Elérkezvén az adó ideje, az adó mellett expediáltak volt Nagy Tamás uramat, kapitihának Gyulai István uramat; mivel pedig a császár után kellett vinni az adót, tolmácsok nem lévén kihivatának magokhoz Drinápolyba, onnan a császárhoz, Jenischer nevű városhoz, holott tolmácsoltam másodszor a császár előtt. Mikor pedig a császárhoz bevittek volna, igen félek vala, hogy valami szégyent ne vallana Nagy Tamás úr, mivel igen testes ember vala, igen meredek grádicson vivék fel és mindjárt bévivék a császárhoz, holott kétszer lenyomák a szokás szerint a földre és így nem tartok vala valamitől, mindazáltal peragálá ő kegyelme követségét, én is megtolmácsoltam a császárnak, azután kijövének előle.

Ezek után Gyulai uramat kapitihaságban hagyván, mi elmenénk Drinápolyba, lévén valami országlátó szolgálai is urunknak ott, Kendefi Pál uram, Ujfalusi uram, Buza István uram főember szolgálak, kik is Drinápolyban tőlem megváltván, ők haza én Konstantinápolyba menénk. Midőn azért Konstantinápolyba érkeztem volna a Zólyomi szolgálainak a színe sürgetni kezdének, hogyha igaz híve vagyok a fejedelemnek, találnék módot benne, hogy ők mehessenek Erdélybe, mert a fejedelem hűségére akarnak állani, és nem volna káros a fejedelemnek az ő kimenetelek, melyre nézve nem kicsiny cruciatusban valék, mert az idő téli havas, esős, igen hideg is vala és az úti ember nem igen haladhat vala, útunk halogatása pedig nem igen hasznos vala, és így az ő nagysága jövődöbéli nehézségétől is félvén, vélek együtt kijövék, mert különben nem esik vala jól a dolog.

Anno 1669.

Januariusnak az elején az ő nagyságok dolgait ott benn jó karban hagyván, megindulék Zólyominak 5 szolgálival: 1.) Daróczi György, kinek minden szolgálai felett több esze vala, ez secretarius is vala kinek per universalem collationem donatióval jövődöbéli cancellariusságot is ígért vala és 200 ház jobbágyot. 2.) Apafi Sámuel, ki asztalnokja vala. 3.) Diószegi 4.) Somogyi nevű étekfogó. 5.) Gáspár kovácsa, kit ma is én birok, ezeket hoztam volt ki velem. Ebben az utban egy 300 forinton nem régen vett paripám hala meg, melyet 500-ért sem adok vala, igen de a sok ígért jószággal nem igen sietnek vala, hanem a mit az úton költöttem (ugy mint) 130 aranyat, azt megadák

ő nagyságok Teleki uram által, conventiót is akkor ő kegyelme által adván, az Zólyomi szolgálinak is adának. Egynehány nap mulva, midőn volnék fenn a palotán kijöve Teleki uram urunktól, hozván ki egy supplicatiómot, melyben kegyelmes urunk kegyelmesen conferált Herepén egy kis portiót tőlem mikor ősszel Görgényben volnánk; parancsolá ő nagysága hogy készüljek, mert Kandiába expediál a fővezérhez, mely jóllehet nem igen tetszik vala, de minthogy kénytelen valék véle, elkelle készülnöm, holott igére ő nagysága egy falut és ezer tallért, csak serényen járjak el benne.

Azután Vintzre menvén le ő nagysága, onnan expediálának, de minthogy az ajándékpénz, ugymint a 4000 tallér akkor nem vala kész, azután tekintetes Székely László uram által küldék meg; octobernek vége felé megindulék Brassóból Havaselvében Pitesd felé által a Dunán Nikápolyba, onnan által a Sophia magas havasán, találám elől Mikes Kelemen uramat, ki a császártól Ienihserből jő vala, ezelőtt nem sokkal szegény Gyulai Tamás uram meghalt volt egy Ternova nevű görög faluban; én is beérkezvén Jenishérbe, honnan egy uti levelet vevén continuálom utamat, de valóban meguntam vala a sok havasokat hágni, midőn azért érkeztünk volna egy Stephania nevű görög városba, vetekedünk vala, a két portus közül melyik felé fogjunk, mivel csak a málvásiai és nigroponti két híres portusról indulhat vala az ember Kandia felé a vizen gályákkal, és nem kaphatunk vala igaz és valóságos hírt, hogy melyik helyen találunk hamarébb Kandia felé induló gályát, de mivel a málvásiai ut kivált Korinthus táján igen félelmes vala, a nehéz pénz is nálunk lévén, nem merénk arra fogni, hanem mintegy két mérfölddel Chorinthus mellett elmenénk nigroponti nevű portusra tartván. Bémenénk nigroponti nevű erős városba, kit szultán Szolimán vett volt meg, ki is szigeten van ugyan, de oly közel a szárazhoz, hogy kőhid van bé a száraztól által csinálva igen erősen, mely oly kőhid, hogy gályák járhatnak el alatta, igaz dolog, hogy hol az árbocz fának által kell járnai, ott felvonós fa hid van a közepén. Itt láttam a hid mellett egy malmot, melyet a tenger hajt, négyszer fordulván meg a tenger egy éjjel s egy nap, ugy hogy reggeltől fogva napkelet felől, ismét déltől fogva estvéig napnyugot felől, estvétől fogva éjfélíg ismét napkelet felől, és éjfélől reggelig ismét napnyugot felől való folyásával hajtja azon malomnak a kerekét, mely malomkerekek a tengernek abban a folyásában oly láb alatt vagynak, hogy az uti gályáknak

ott kell elmenniök és azon kerekeket, mikor gályák érkeznek mindenkor be szokták vonni csuda mesterséggel, hogy az uti gályák szépen elmehetnek. Ott létem alatt ezen malmot sokszor csudálva nézem vala. Innét előttem indulván Zólyominak egy követe Kandiába a fővezérhez, nem igen messze vihető követségét, mert ura egészségeért megívá a tengert, mely szomorú casus nem kevésbé ijesztett vala meg, mivel nekem is arra kell vala mennem, de mivel periculum vala in mora, isten hírével neki fogék. Midőn azért egy kiseded hajót találtam volna Kandia felé, tehát valami nehezen megszegődém vélek, hogy ötöd magammal vigyen el Kandiába, de ide is úgy fogadának be, hogy csak magam üljek fel a széles helyben, a többi pedig cselédim a büdösben, elég tetves helyben, hová in anno 1670. nagy nehezen béverekeedénk 14 nap alatt, melyet már azelőtt másfél hónappal megvett volt a török per contractum az olaszoktól.

Anno 1670.

Beérkezvén Januariusban Kandiába s audentiát adván a fővezér, a fejedelem levelét illendő készüllettel megadám, holott kérdé, ha szóval izent-e a fejedelem, mondék, hogy izent, mindeneket kiküldvén a házból, csak a főtölmács Panajot marada benn, melyet én nem igen akarék, a szóval való izenetet is megmondám, de minthogy az izenet sok és hosszú vala, magyar módon egy kis listába tettem volt, és a kit szóval meg nem mondhaték, a listát oda adám, melyet elvön és szállásomra bocsátván monda: léssen válaszom. Másnap menék Ibrahim passához és annak is praesentálám urunk ajándékát, mivel ő ezen materiában igen adhibitus vala, a főtölmács néhai uram udvarlására is felmentem, és ő néki is megadám urunk levelét, de őtet nem akarja vala urunk adhibeálni ezen materiában, ugyan leginkább azért is küldött volt urunk engem, hogy a fővezérnél ne kellessék a főtölmácsnak tolmácsolni, de másfelől a vezér kezébe adá az urunk leveleit, kiket midőn a főtölmács nekem megmutatott volna, igen megütközém, holott panasza is fakada urunk ellen, mondván attól nem fél, hogy urunk néki árthasson, de ő tudna ártani urunknak, ha akarna, de úgy mond: még most kevésbé nem cselekeszem. Ez alatt nekem szállást benn Kandiában adának és míg ott lakám, eléggé járam a várat, melynél én soha emberi kézzel csinált erősséget különbet nem láttam, mert ennek 3 renddel voltak

az erősségei, úgy mint: legbelső kerítésen valának oly magas bástyák, melyekről a külsőket oltalmazhatni vala, és mindenik bástya mellett czejtházak, ezeken küljebb más rendbeli erősség vala, a szokás szerint való nagy regularis bástyák, melyeknél én soha sem magosabakat se nagyobbakat nem láttam, melyek se téglából se másféle kemény kőből nem csináltattak, hanem ugyan ott termett fejr lágú kövekből, melyeknek a lövés semmit sem árt vala, egyiken három-négyszáz ember forgolódhatik vala, ezenkívül vala nagy mély és széles árok viz nélkül, ennek az ároknak külső szélénél oly csudálatos bástya forma erősségek valának körös környül, hogy azt az ellenség mindaddig is nem tudja vala, valamig rá nem bökken vala; harmad rendbeli erőssége vala mindezenen kívül az, hol akár ki is szabad mezőt reménl vala, a föld alatt köröskörül az árok mellett, majd egy puska lövésnyire, puska porral lévén megrakott, mihelyt husz-harmincz embert láttak vala egy csoportban, mindjárt az ég felé repitik vala szárny nélkül. A várat legderekasabban öt helyről vitták: 1.) A fővezér, 2.) Kaplán passa, 3.) Ahmed passa, 4.) Katertzi Ogli, 5.) Ibrahim passa, ki a fővezérnél totum fac vala, kit is erősen sürgetünk vala, hogy a vezér előtt dolgunkat promoteálja, kihez egyszer a többi között felmenvén, azt kérdi tőlem, van-e a fejedelemnek hírével, hogy a mely magyarok mellett törekedik, azok más felől Rákóczi Ferencznek sollicitálják a fejedelemséget, melyre mondék: nem hogy hírével volna, de legkisebb kétség sincs hűségekben, mely felül sokat beszélgetvén, evvel bocsáta el: adja Isten jó végét!

Circa dimidium Februarii válaszom lön a fővezértől és Isten kegyelméből megindulék vissza 16-ta, az nap, jöttem Dia nevű szigetbe, mely 12 mértföld Kandiahoz: 17-ma helyben voltunk, mert szelünk nem volt; 18-va jöttünk Malmak nevű szigetbe, mely 120 mfld. a megírt Dia nevű szigethez. 19-na jöttünk Milus nevű szigetbe, mely 60 mfld, mert rosz szelünk volt. 20-ma jöttünk Nigropolis torkának szélibe, mely 70 mfld. 21-ma Nigropolisba, mely 80 mfld. 22-da helyben voltunk. 24-ta jöttünk egy rosz kerületbe, azon torokba. 25-ta jöttünk csavargólag a torok végeig, 27-ma jöttünk jó széllel Cassandria nevű szigetbe. 29-ma kiszállottunk Thessalonikába, Colosse mellett elmenvén, holott találtam Boér Zsigmond uramat, ott lévén a császár is, onnan kiindulék Drinápoly felé, onnan ki a Dunán által Bukarestre, holott otthon lévén lovat küldé alám, hogy hozzája felmenjek, s fel is menék, hol

egyőről s másról kérdezősködvén, elbúcsuzám tőle s utamat continuálám Erdély felé. Circa finem Martii Fehérvárra érkezem, holott találván urunkat, declarálám követségem rendét, melynek ő nagysága igen örül vala, hanem azon megbúsula, hogy fejedelemségét mások sollicitálják.

Alig nyughatám, ez nyáron érkezék az adó ideje; főkövetnek rendelék az urak Rédei Ferencz uramat, kapitihának Túri László uramat, a mely útban ő kegyelmek mellé rendel urunk engem is, Drinápolyban találók a császárt és ott is adók bé az adót, igen szép pompával acceptálván; de nem ott lőnk szemben, hanem kertben levő házaiban, melyeknek grádicsit igen szép szkófiomos materiával vonták vala be, de mi csizmánkkal nem sajnáljuk vala tapodni, gondolván, hogy több is lesz ott, az hol az volt. Azon is instálunk vala, hogy a Körösbéli falukat, melyekért a törökökkel sokat veszekedtünk, vissza engedjék, de a vezér csak azt felelé: hogy a császár lajstromába már beíratottak s megkaftányozván minket, elbúcsuzánk. Innen gyenge válaszszal megtérénk Erdélybe, holott ama fasulykothányó Boér Zsigmond annyira bevádola urunk előtt, hogy Zólyomihoz vonnék titkon, hogyha azután következő esztendőbeli hazugsági ne elucescáljanak Boér Zsigmondnak, talám fogságba esem vala, melyről alább többet; így eltelvén az esztendő, következék a másik.

Anno 1671.

Az megírt Boér Zsigmond bűzbe keveré Bethlen János, Bánfi Dénes, Naláczai István, szebeni királybíró Fleischer András uram ő nagyságokat s ő kegyelmeket, nem akarván a rosz hír alatt maradni, mikor hitvány török czéduláknál egyebet nem mutathatott volna, azt a taliót sujtá a törvény a fejéhez, a melyet amaz urak érdemlettek volna, ha igaz lett volna. De némely fő emberek interpositiójára a megnevezett urak megkegyelmezőnek Boér Zsigmond uramnak, úgy hogy kövesse meg az urakat térden állva, az egész ország előtt és kérjen kegyelmet fejének, visszahazudván a mit mondott.

Eljövén azonban az adók ideje, főkövetül rendelék Nemes János uramat, adhaerens követül Szilvási Bálint uramat és Brassai Trajner Pétert, ugyan akkor kapitiháságra Gyulai Tamás uramat; minthogy pedig a Boér Zsigmond felőlem való hazugsági a fejedelem elméjéből még ki nem mentek volt, ez úttal nem expediála az adóval, hanem egy darabig

itthon maradtam; beadák azért az adót, de minthogy Panajotnak a főtolmácsnak kell vala tolmácsolni, ő pedig nem igen vala barátja a fejedelemnek, ugy is végezének, igen híg választ hozván vissza Erdélybe és evvel eltelék az esztendő.

Anno 1672.

Visszaveszvéen a lengyellel a török, személye szerint ellene indula a török császár a lengyeleknek, de mint olyan maga elhitt emberek, esznek isznak vala, semmit sem hajtván a dologra. A török pedig ott lelé a Neszteren Hutinnál, egyenesen Kamenicza alá menvén, megszállák, a benn valók is nem sokáig lőtetek magokat, igen gondviseletlenül lévén, hanem kilencz napra a töröké lón a lengyeleknek elég nagy gyalázatjokra, mivel ezen várnak elveszéseig csak ezer lengyel sem mutatá meg magát. Ezen hadakozásnak kezdetén nekünk is megparancsolá a császár hogy hatszáz szekér élést szállitsunk tábora számára, mivel szokás volna, hogy midőn arra való hadakozása volna, mindenkor tartozzék Erdély 6–6 ökrű szekérral hatszázzal. De ez a dolog Bethlen Gábor idejében jött volt be, akkor kedveskedés, most pedig már tartozásképen.

Felvetvén azért az országgra 600 szekér élést, főkövetnek, praesentálására az élésnek, Baló László uramat rendelé urunk, tolmácsnak pedig engem (észre vevén ő nagysága, hogy mind hazugság a mit Boér Sigmond indított.) A szekerek mellett volt két kapitány, Madarász Mátyás és Fodor Miklós uramék. Minden szekeren vala császár számára való élés 20 véka árpa és 20 véka liszt 4–4 vékás zsákban külön, mely téssen vala mind együtt 10 zsákokat; item minden szekeren 4 véka liszt és 4 véka árpa, nagy embereknek való kedveskedésre, a császáren kívül a hadnagyoknak a magok élése is rajta vala a szekereken. A szekereknek pedig az Ojtozon kell vala Moldovában betakarodni Bákó nevű városhoz, holott is magyarok laknak, mi pedig elől bementünk volt oda. Midőn azért a szekerek is beérkeztek volna, elég busulással és bajoskodással mendegélünk vala Hutin nevű város felé, mely a Neszter parton van. Jászvásárt jobb kézre hagyván, innen előbb menvén Román-Vásár mellett hallók meg, hogy minden bizonynyal megvette a török Kameniczet, mely más részt olyan erős hely vala, hogy ha jó készüllettel lettek volna, bizony ott ülhetett volna török uram, mert ostromnak sem mehetnek, oly meredek kősziklán vala építve; igaz dolog, hogy körül oly hegyek vannak, melyekről

ronthatni a várost, a vár és város igen nagy hely, sok ezer ember tér el benne. Általmenénk mi is a Neszteren, onnan tovább Kamenicz mellett is, kiben már török volt, s már beljeb is voltak a törökök Lengyelországban, és mind utánnok sietünk vala, mi is elérök Podolyának a belső széliben egy Bucsás nevű városnál, holott osztogatni kezdők a nagyrendek élését.

A fővezérrel azért szemben lőnk, előtte a követséget peragálók és ajándékit is megadóok, melyek egyike 25 szekér élés árpa és liszt egyaránt, pénz 500 arany és igen szép sajtok, két paripa, egyik felöltöztetve a más pokrócz alatt, itt megkaftányozának bennünket ötön vagy haton.

A tihájának adánk 7 szekérrel, ennek egyebet nem adánk.

A csauz basának is adánk 7 szekérrel, ennek lovat is adánk, pénzt is, mert ennek több tekinteti vala a vezér előtt.

A főconservatornak, Isák effendinek is adánk anynyit.

A viceconservatornak is adánk 3 szekérrel.

A cancellariusnak adánk 5 szekérrel.

A kajmekám basának, ugy mint a fővezér locumtenensének adánk két szekér élést és 500 tallért.

A vicehopmesternek is adánk 2 szekér élést.

A főtolmácsnak Nikasius Panajotnak adánk hat szekér élést, egy lovat s 100 aranyat, ez az ember mind addig jóakarója vala a fejedelemnek, (mig) a magyarországi dolgok nem intervenialának, de erről most nem többet.

A megnevezett Bucses nevű kastélynál dolgunkat végezők, és igyekezünk vala választ nyerni, de a válaszáért mind addig kelle várakoznunk, mig a császár is megtére. Itt létünk alatt a várban bementünk, holott egy templomba bemenék mely a Podoczki uraméknak temetések helye vala, ott egy felbontott temető boltnak felső küszöbén ez irás vala kimetszve: Jacobus Podoczki vexillifer Regni. A Podoczki felesége pedig a kastélyban lévén, kedveskedik vala a főtolmácsnak, mivel ő is sokat szolgált volt az asszonynak. Ide érkezvén egynehány kevély lengyel urak, kik valami armistitiumot akarnak vala csinálni, kérdezkedvén, miért oly tunyák a magok dolgokban, oly könnyen hagyván országokat pusztítani, melyre ők ily igen okosan felelének: hogy ők nem hitték, hogy a török annyira merjen penetrálni, s magok között is visszasok voltak.

Itt a dolog componálodván, megtére a császár, mi is velle; az nap egy inasomat megverém, ki ezt mondja vala: ördög-lelkű országán nem gondolja meg kegyelmed hol verekedik, holott mindenfelé út, de az Isten nékem szememet elvette

vala s eszemet, hogy észre ne vegyem magam, mert házas, tüzes más szolgálóimnak nem hívék, hanem ennek a fattyúnak lova farára adám turbámat, és a mint estve felé megyünk, mikor bealkanyodott volna, mind addig maradoza Baló László uramnak egy lovászával, míg maig is oda lőn; oly nagy bolond táboron semmi nyomát föl nem vehetém, hijában eleget búsulék. Itt midőn Podolyában jőnek, sok sebes tatárok jövének előnkben, kik a Viszlán által menvén, igen kézre kerítették volt a lengyelek őket. Által kelénk a Neszteren mi is Hutinnál, hová érkezék egy posta, azt a hírt hozván, hogy Szakmárnai Teleki uramat is verték, honnét nekem is ira Teleki uram, hogy most az az ideje, hogy szolgáljak, szolgálék is hasznosan.

Megindulván Hutintól, a császárral együtt járánk a Pruthig Jászvásárig, holott a rettenetes tolongásban hátramaradni nem akarunk, vala s elkésődni, a hidon pedig át nem mehetünk, vala, hanem így tanácskozánk Gyulai urammal, ne várjuk az estvét, és a mig mind által kelnek, Isten tudja mikor leszen vége, hanem minthogy a víz úgy megnőtt, vala, hogy a hidat felérte volna, a víz sok csutkokat és gazt hozván, azokon lépdesünk, vala által sokaknak csudájára, mondván Gyulai uram, hogy valjon mivel fog az ilyenért a fejedelem és az ország fizetni. Némelyikünk monda: bizony talám szégyennel, mely szomorún be is telék, a sok szófogadatlan béresek és szekérmesterek miatt, noha itt is hajtottunk volt egy kis hasznot az országnak, mert 100 szekér élését megmarasztók.

Itt közelitvén már az adó ideje, azt gondolók, hogy talám majd megérkeznek vele, de megírák, hogy csak menjünk be a portára, mert még nem kész. Így mi megindulánk által Moldován Havasalfölde felé, holott is alsó szállásunkon (már a tábornak egy része addig el is érkezvén,) egy szép török gyermek lovamat ellopák, ez lőn második hasznom ezen útamban. Itt igen búsulok, vala nem kevés káromon, hanem az eleintén Baló László uramnak adtam volt 50 tallért kölcsön, melyet akkor ő kegyelme megada. Azonban az adó is beérkezék, ő nagyságok főpostamestere Székely László uram is bejöve; az adóval ő kegyelmétől küldött urunk nekem is 200 tallért, a debreczeniek is adtak 50 aranyat, melylyel kívánságok szerint való jó választ extrahálék, és így lőn egy kevés költségem. Beérkezvén a portára, isten jobban is megszorítá költségemet. Itt a követet, a kapitihát, Székely László uramat, engemet megkaftányozván, elbucsuzánk s hazajövének. Ez idő tájban urunkat igen elvadták volt a végbeli, kivált a váradi törökök és az országot,

hogy sok épületeket csinálnak a váradiak ellen az holdoltságon, mely dolog a jövő esztendőben perlustráltatott, evvel eltelék az ó esztendő is.

Anno 1673.

A fővezér bizonyos személyeket decernála ezen dolognak perlustrálására, a portáról a maga kapucsi basáját, Musza agát, a budai káptalant, Ali béget, a váradi és jenei kadiákat, ezenkívül is felesen valának törökök. Urunk is az országgal destinála egynehány méltóságos személyeket, azon perlustratióra, ugy mint: Kapi Györgyöt, Bánfi Diénest, kolozsvári kapitány Betlen Farkast, Haller Jánost, Rhédei Ferenczet, Bethlen Gergelyt, Gyerőfi Györgyöt, Szilvási Bálintot és más collateralis köz embereket és midőn mind megegyeztek volna a törökkel, menének elsőben Somlyó látására, még én akkor ott nem valék. Tetszék azért uramnak, hogy a törököknek kedvetek keresné, melyre nézve expediala ő nagysága engem 1000 tallérral, és épen akkor érkezém, mikor Hadadot nézik volt, azután menénk Szilágy-Csehre, onnan Gyaluba, holott a vár ura Bánfi Dienes elől elment vala, és mint kolozsvári kapitány szépen elkészült seregekkel várá a törököt Gyaluban, s frissen megvendéglé Bánfi Dienes a török urakat. Ismét menénk Bánfi Hunyadra, itt adánk ezen törököknek 500 tallért, külön Szilvási Bálint urammal praesentálók, csinálgatván őket a mi részünkre, de kedvesebben veszik vala, ha többet adtunk volna. Onnan felmenénk Sebesben is, hol semmi scrupulusok nem vala.

Itt ezen törököknek Bánfi Dénes ur tőlem egy-egy paripát küldé, és így ezek után ők kiballagának Váradra, mi pedig visszatérénk. Consultálódván az urak ezen materia felől, Gyaluba íranak urunknak, hogy hova hamarébb ezen dolog végett küldjön be ő nagysága a portára, minekelötte a portára reportumot tennének a törökök; evégre Szilvási uramat delegálá urunk ezen expeditióra s ő kegyelmével engemet, de minthogy még Szilvási uramnak még késni kell vala, engem ő nagysága s az urak elébb expediálának, hogy csak ezen dologban szolgáljak szívesen, totis viribus munkálkodja fáradságom remuneratióját így urunk előtt, urunk is keményen igérvén kegyelmességet, mely írást subscribálván ő nagyságok én eltevém s beindulék Konstantinápolyba, hová beérvén mind ajándékkal mind ígrettel csinálom vala a dolgot, míg Szilvási uram beérkezék, de nem sokára beérkezvén az oculator török urak,

ugy elcsinálák az elméjét a vezérnek, hogy nem igen ad vala lábat nekünk mindjárt. Beérkezvén Szilvási uram, mind adománynyal, mind igirettel Isten hírével véghez vivők, hogy lecsillapítók elméjét a vezérnek és így jó válaszszal térénk meg a fejedelemhez, eltelvén az esztendő is.

Anno 1674.

Ezek után nem sok idővel érkezék a Béldi Pál rebelliója is, kit is megfogván a fejedelem, a kezesek közé engem is ezer forintig bevonának, mi a kezességet felvállalók s Béldit kiszabadítók; ezek után az adók ideje következvén, urunk expediála engem is, holmi akkori nagy dolgokat bízván reám, minekutána pedig kijöttem volna, urunk Szamos-Ujvárott vala, Béldi Pál uram pedig általmenő utamban lévén, mint oly nagy urunknak udvarlására betértem, de 3 órát sem mulaték, hanem siettem urunkhoz, itt engem igen bevádolának, hogy Béldi Pállal előbb conferáltam mint urunkkal, melyben a kit Isten tud, sem hírem sem tanácsom, elég az, hogy Béldi Pál azután elszökék, engem a több kezesekkel együtt a kezesség presentálására szorítván, az ezer forintot rajtam megvevék, mely máig is oda van, mert osztán sok hamis vádak támadván ellenem, hogy Béldi Pál mellé vonok, engem Szamos-Ujvárott detentióba tevének, mely is durála méltatlanul per annos 1680. 1681. és 1682. Megeléglvén pedig Isten méltatlan szenvedésimet, igazságom napfényre jöve, ellenem vádaskodóimat Isten szomorú cellámba helyembe tevé, engem kiszabadita s előbbeni helyemre, állapotomra, tisztemre állata, méltatlan szenvedésimért urunk 50 tizes arannyal és néhány száz jobbágygyal megajándékoza, és így annak utána tett sok szolgálátim igaz hűségemet contestálák. Ezek után mely változásai lettek az országnak és kik által, jobb elhallgatnom, hosszú historiáját nem lévén igyekezetem irni, eddig való szolgálátimnak is lássa Isten ha volt-e illendő remuneratiója, mivel máig is circiter 6 ezer forint fizetésem restál az országnál, itélje meg akárki is leszolgáltam-é róla, nem-é. Mind ennyi járásim után azt a kettőt bánom teljes életemben, hogy mikor 3 napi széllel a tengeren által be mehettem volna Egyiptomba, úgy két napi széllel Trója hires városának ruderáit látni, elmúlattam, de oka volt, mert nagyobb volt urunk parancsolatjával sietnem, mint magam recreatiómra divertálnom. De ezekről legyen elég.

Végeztem 1714 die 4-ta Octobris.